

ЦЪРКВАТА
ЗА ХОМОСЕКСУАЛИЗМА

КАК ДА УКРОТЯ
„ЖАБАТА“ В МЕН

„УЧИ, МАМА, ДА НЕ РАБОТИШ“

БИБЛИОТЕКАРЯТ
В НАЧАЛОТО НА БЪЛГАРИЯ

НОВИ КНИГИ

4.00 лв.

КОЛКО Е ВАЖНО
ДА БЪДЕШ ГЕЙ

БР. 6/2014

ателие книжарница
къща за птици

СВЕТЪ

www.svet.bg

бр. 6/2014

Илиана Александрова
**КОЛКО Е ВАЖНО ДА
БЪДЕШ ГЕЙ**

2

Джон Брек
**ЦЪРКВАТА
ЗА ХОМОСЕКСУАЛИЗМА**

6

Нова книга
на издателство ОМОФОР
**ПРАВОСЛАВНАТА ЦЪРКВА,
НЕЙНАТА ВРЯРА,
БОГОСЛУЖЕНИЕ И ЖИВОТ**

28

Маргарита Друмева
**БИБЛИОТЕКАРЯТ
В НАЧАЛОТО
НА БЪЛГАРИЯ**

42

Елла Рейн
**КАК УКРОТЯВАХ
„ЖАБАТА“ В МЕН**

56

Маргарита Друмева
**„УЧИ, МАМА, ДА НЕ
РАБОТИШ“**

66

Главен редактор
Илиана Александрова

Редакционна колегия
Тодор Кичуков
Андрей Романов
Мариян Стоядинов
Пламен Сибов

Дизайн и предпечат
Гергана Икономова

Разпространение
Ивайло Недков
omophor.dealer@gmail.com

Адрес на редакцията
София 1330
ул. Младежка искра 3
тел./факс: (02) 987 1655
e-mail: svet@pravoslavie.bg

Печат
Класик дизайн

В списанието
са използвани снимки на:
Пламен Сибов
Маргарита Друмева

WWW.SVET.BG

УВОДНИ ДУМИ

ИЛИАНА АЛЕКСАНДРОВА

Колко е Важно да бъдеш гей

Дни преди несъстояния се гей парад в София насмешливо разисквахме дали наводненията в Сърбия са наказание за победата на Кончита Вурст на Евровизия или сумите на сръбския патриарх са преиначени. „Насмешливо“, защото независимо от размера на трагедията, обществото ни винаги се ободрява от възможността да се позанимава с някой друг и неговата абстрактна вина. Дали това ще са политиците, дали ще са държавата и институциите, дали църквата – няма значение. Важното е да се освободи напрежението в говорене. Говорене, което никога не отива по-далеч от мястото си, никога не казва повече от това, което предварително знае. Или по-скоро не знае.

Удобният повод да се кажат две лоши думи за църквата не беше пропилян. Според медиите църквата в Сърбия беше използвала наводненията, за да „нападне“ хомосексуалните, понеже духовници видели страшните събития

като предупреждение, свързано с предстоящия гей парад в Белград. В тази връзка правят впечатление няколко факта от нашата действителност:

- когато Светият Синод на Българската православна църква излезе с официално неодобрително становище за планирания гей парад в София, това становище беше подхвърлено на обществен присмех;
- когато се случи наводнението във Варна, моментално се появиха медиийни публикации, в които журналистите питаха свещеници да тълкуват какво ни казва Господ с тази трагедия, сякаш последните са старозаветни пророци;
- предвиденият гей парад в София в крайна сметка беше отменен заради национален траур.

„Моите мисли не са Ваши мисли, нито Вашите пътища са Мои пътища“, казва Господ (Исаия 55:8). Някак трябва да се схване това. Да се разбере, че е грешно, цинично или просто не е наша работа да кажем защо някой страда. Или защо се случва едно природно бедствие. Едва ли Бог използва човека до нас като нагледно гигантическо помагало за наше удобство и вразумление. Въпросът към нас, когато стоим пред чуждото страдание, е как можем да го облечим; как да помогнем; можем ли да възлюбим близкия си като себе си. И след като не можем – да се трево-

жим за това, вместо да поучаваме на чужд гръб.

Другата страна на въпроса е учим ли нещо в тези събития. Търсим ли истинските причини за това, което ни се случва. Виждаме ли знаци там, където са ни оставени, вероятно за подсещане... Дали когато питаме свещениците за „Божията Воля“, искахме да си напишем материала или наистина да стигнем до нея. И ако хипотетично допуснем второто, защо искаме да стигнем до нея през трагедията? Защо не си задаваме тези въпроси в мирно време? Ако също така хипотетично допуснем, че гей парадът не е в съзвучие с Божията Воля, какъв е шансът тази истина да стигне до секунално разкрепощения модерен читател през простичкото и „наивно“ писмо на Синода? ... Това са подходящи въпроси с лесни отговори.

Учудващо много хора възприеха тезата, че гей прайдът не манифестира хомосексуализма, а вътрешната свобода и добротата. Те ходят на гей парад, защото им се вижда, че това ги прави по-цивилизовани хора, които дават свободата на другия да бъде себе си, като шестват по улиците в компанията на мъже по прашки. Всячат и децата си; така го разбирам. Наистина, грубата и тъжна смешка „Бъди европеец, бъди гей!“ отшуя, заедно с новината, че Кончита Вурст е победил/а/о в конкурса на Евровизия. Остана обаче един горчив афтьр-

тейст. Защото е глупаво и вярно, че в България се предполага или да си добре с концепцията за гей парадигмата, или да си „от“ някоя примитивна фашизационна партия. Както е вярно не само в България, че пошлото веене на лозунги като „свобода, равноправие и толерантност“ от мъже с брокатени сутиени превръща интелигентни хора в тълпа по същите механизми на стадно обединяване, на които различата всяка пропаганда.

Какви са правата на хомосексуалните хора у нас и кой ги нарушава? За екзалтирания рабетел на непременната любов към всяко нещо вглеждането във фактите е обидно издребняване. Нека обаче да издребнем за момент, защото верният в малкото, казват, е верен и в голямото.

Факт е, че никакъв закон в България не ограничава правата на хората с „нетрадиционна“ сексуална ориентация, независимо каква е тя и независимо от начините, по които бива практикувана. Напротив – има наказателен закон, който санкционира пропагандирането на порнография и склоняване към определени сексуални действия на малолетни и непълнолетни, в които не прави разлика дали се касае за хомо- или хетеросексуални практики. Ограничения, които се грижат за възможността подраствашите да формират самостоятелно и непринуждено своята емоционална и сексуална зрялост.

Факт е, че равенството пред закона е конституционно гарантирано за всички български граждани: „Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.“ (Чл.6, ал.2 от Конституцията на РБ.) И този принцип е проведен в цялото българско законодателство, където със сигурност няма да се намери текст, ограничаващ нечии права на основата на сексуална ориентация.

Факт е, че равенството пред закона означава равни права при равни условия. Така например, правото да практикуват лекарска професия имат всички, придобили квалификация по определен рег. Ако някой иска да бъде лекар, без да отговори на тези условия, и му се откаже, това не означава, че правата му се ограничават. Независимо дали този човек, да кажем, е гей. Така твърдението, че един хомосексуален или транссексуален индивид не се ползва от правата на майка, примерно, по институтите на семейното право не означава, че е дискриминиран. Означава просто, че не е майка, по смисъла на действащите правни закони. И биологични, ако трябва да сме точни.

Факт е, че искането да бъдеш уважаван по причина на сексуалната ти ориентация е искане за привилегировано третиране, сегрегация с обратен знак; претенция човек да бъде възприеман не по индивидуалните му качества, а по никакъв признак, който го определя като част от група. Това би трябвало да е недопустимо от гледна точка на философията за недискриминация и равно третиране на гражданините. Не е трудно да се предположи как една такава обществено валидирана претенция става причина при назначаване на работа, примерно, при равни други условия да бъде предпочтен кандидатът хомосексуалист, за да се избегнат обвинения в дискриминация.

Факт, който е добре да се осъзнае, е, че именно агресивната пропаганда на хомосексуализма създава негативните нагласи и захранва хомофобските настроения към хора, които иначе биха се радвали на съвсем нормално отношение в днешното българско сравнително толерантно общество.

Факт е, че в днешно време една обществена манифестация, която демонстрира или насочва към порнографско съдържание и други престъпления по глава „Разврат“ в Наказателния кодекс, може лесно да бъде осуетена. Както например под

аподисменти беше свален плацатът на разголения Азис от хотела срещу паметника на Левски в София. Но тези етични и правни аргументи минават назад, когато се касае за правата на хомосексуалните. Тогава тези права стават по-важни от идеята за сексуално възпитание и хигиена на така наречените подраствящи. Въпроси, по които обществото ни е твърде чувствително по принцип. И разбира се, много поважни от въпроса за добрия вкус, към който, за съжаление, не е чувствително.

Можем да продължим с фактите, но това няма да промени нищо. В този брой на списанието сме подбрали текстове, които говорят за сложния проблем на хомосексуалната налага и практика от позициите на православната биоетика. Кое църквата нарича проблем в тази тема, как го мисли, как предлага да се отнасяме към него. За злоупотребите с пола, за силата и слабостта ни да бъдем мъже или жени... Всеки такъв разговор е част от дълбоката тема за тайната на пола, която в крайна сметка е тема за човека и неговото предназначение в света. Да познаеш себе си е най-трудната борба, както са установили философите много дадеч преди нас. Но усилието си заслужава, защото дори само желанието за истина Ѹржи човека буден. ■

ДЖОН БРЕК

ЦЪРКВАТА

за

ХОМО- СЕКСУА- ЛИЗМА

Въпросът е деликатен, защото се отнася за поведение, което исторически е отхвърлено от обществото, както и от Библията. Но все пак специалисти твърдят, че поне 10% от населението практикува хомосексуализма под някаква форма, или желае да го практикува, и че 3-4% от населението имат изключително хомосексуално поведение. Въпросът, от друга страна, е труден, защото е твърде противоречив. През последните години наблюдаваме поляризация на мненията на онези, които отъждествяват хомосексуалната ориентация с някои определени форми на поведение, като остро осъждат личността, и онези, които поддръжат съвпадането, че хомосексуализъмът е нравствено неутрален и поради това е „друг начин на живот“. Свързаните с организацията на гейовете и лесбийките, са в постоянно сблъсък със защитниците на традиционните

ценности (изключително хетеросексуални брачни съюзи). Сблъсъкът излезе на обществената сцена, където твърде действите гейове и лесбийки настояват за приемането на законодателство, което да позволи създаването на хомосексуални „бракове“, осиновяване на деца от хомосексуални „гвойки“ и неограничен достъп до получаването на жилища и работни места. В отделните църкви главният спор е за допускането на хомосексуалисти до свещеническо служение. Целият сблъсък се изостря от езика, който „хомофобите“ и „хомофилите“

използват: първите употребяват епитети, които унижават хомосексуалистите и осъждат хомоеротичното поведение; вторите отпявят безогледни обвинения в хомофобия и патриархална хетеросексуалност към всички, несъгласни с тях.

Все още обаче не са окончателно ясни отношенията между генетичните и социалните влияния, които определят хомосексуалната склонност на хората.

Според обичайното определение за хомосексуализма, той е „силно и постоянно привличане към индивида от същия пол”.¹ Терминът като цяло означава сексуално желание към човек от същия пол и поведението, изразяващо това желание. Последните клинични изследвания показват, че хомосексуалността се обуславя от няколко фактора: психологически, генетични, физиологични и социални. Все още обаче не са окончателно ясни отношенията между генетичните и социалните

влияния, които определят хомосексуалната склонност на хората. Вайнствените гейове подчертават генетичната обусловеност в опита си да защитят теорията, че хомосексуалността е вродена и необратима и така полагат усилия да се обособят като законно защитена малцинствена група. Други, например като православната психотерапевтика Елизабет Моубърли, подчертават ролята на социалния фактор и още повече относителната липса на данни за родовия произход на хомосексуализма.

През 1991 г. невробиологът Симон Лъвей открива, че размерът на един от нервните центрове на хипоталамуса в мозъка на мъжете хомосексуалисти е от една трета до половина от този на хетеросексуалните мъже и приблизително със същия размер, какъвто наблюдаваме при хетеросексуалните жени. Понеже мъжете се привличат еротично както от мъжете хомосексуалисти, така и от хетеросексуалните жени, горният факт навеже на мисълта, че размерът на този хипоталамусен нервен център има отношение към сексуалната ориентация.² Но все пак въпросът остава: дали намаленият размер на този център е причина или резул-

тат от хомосексуалните обстоятелства. През 1992 г. психологът Дж. Бейли и психиатърът Р. Пилар приведоха други доказателства, че някои генетични фактори играят определяна роля в оформянето на сексуалната ориентация.³ Някои по-нататъшни изследвания подкрепят, но не доказват окончателно твърдението, че гените играят определена роля в сексуалния „избор“. На практика обаче всички специалисти заявяват, че социалните и психологическите фактори също трябва да се отчитат. Както сочи Джон Харви, обстоятелството, че почти половината от едноядичните близнаци нямат една и съща сексуална ориентация, подсилва аргумента, че психосексуалното развитие се оформя поне частично от заобикалящата среда.⁴

Различието между хомосексуалното действие и хомосексуалната ориентация се прави едва напоследък и

³ Science News, vol. 141 (January 4, 1992), 6.

⁴ The Truth About Homosexuality, 45. Вж. също крамката му статия „Homosexual Orientation and Genetics“ in: Ethics & Medics 21/5 (May 1996), 1-2, в която прави извода: „В действителност ние не знаем как генетичните и хормоналните фактори взаимодействват с влиянието на заобикалящата човека среда и пораждат хомосексуална склонност в даден индивид. Най-многощо, което може да се каже е, че генетичните и хормоналните фактори могат да предразположат към определена хомосексуална склонност, но не могат да я предопределят предварително. Предразполагащите генетични условия сами по себе си не довеждат до хомосексуална склонност.“

се основава върху изследванията на Фроид и други изследователи в областта на сексуалността при хората. Това различие не е било познато по времето на библейските събития, когато се приемало, че хомосексуалното поведение е напълно съзнателно и греховно извращаване на гадената от Бога полова способност. Въпросът е доколко това създание трябва да бъде преразгледано в смисъл, че половата ориентация вече е твърдо установена гаденост. И дали съществуването на такава „ориентация“ означава, че хомосексуалните действия като последица от нея може да се приемат за нравствено добри или правилни?

Позицията на Православната църква в това отношение гласи, че всички хомосексуални действия са нравствено греховни: те нарушават естественото предназначение и действие на телесните органи, нямат възпроизвъдна стойност и са пародия на съюза, на „едината плът“ между мъжа и жената. Необузданите и безразборен характер на хомосексуалните възприятия подсилва усещането, че хомосексуализът в своята същност е греховен, а такива определени действия като анални сношения и оралния, както и анално-оралния секс предизвикват сред мнозина чувството на отвращение и погнус. Това усещане е изразено в редица библейски и све-

¹ Westminster Dictionary of Christian Ethics (Philadelphia: Westminster, 1986), 271.

² Вж: „A Difference in Hypothalamic Structure Between Heterosexual and Homosexual Men“, Science, № 253 (1991), 1034-1037.

тоометчески откъси, осъждащи хомосексуалните действия.

Наи-важните библейски откъси са: В Бит. 19:4-11, където мъжете в Содом правят опит да изнасилят гостите на Лот; В Лев. 18:22, където се казва – „Не лягай с мъж като с жена: това е гръмотия.“; В Лев. 20:13, където се предписва смъртно наказание за такова поведение; В Рим. 1:26-27, където се казва, че мъжете изоставили естествените полови отношения с жените, като вършели срамни работи с мъже; В 1 Кор. 6:9-11, сред онези, които няма да наследят Царството Божие, са идолопоклонниците, прелюбодеите и „сексуалните развратници“ (както в RSV е преведен терминът ἀρσενο-κοῖται, отнасящ се точно до хомосексуализма на мъжете); В 1 Тим. 1:8-11, където се казва, че законът е установен за беззаконници и грешници, за порвоиц, ἀρσενο-κοῖταις и за ἀνδραποδίσταις (блудници, хомосексуалисти и разбойници); и в Иуда 7 стих, където се говори за половата безнравственост и противестественото блудстване (ἐκπορνεύσασαι ... σαρκός ἐτέρας) на Содом и Гомор. Към тях трябва да се добави Втор. 23:17 – забраната да няма блудник от Израилевите синове и блудница от Израилевите дъщери, както 3 Царств. 14:24 и 22:46,

където се казва, че блудството на мъжете е „погнуса“ в очите на Бога.

Някои библеисти и други учени полагат забележителни усилия да покажат, че като цяло тези откъси не може да се тълкуват като осъждащи хомосексуализма. Част от тези усилия са полезни, но голяма част от тях са мотивирани от злободневната „политическа коректност“, което породи голямо количество от повърхностни тълкувания. Според тези тълкувания: мъжете в Содом са виновни не за „содомията“, а за нарушаването на ориенталското гостоприемство⁵; предписанията в Левит се отнасяли само до култовата чистота; в Римляни св. apostол Павел бичувал идолопоклонството и похотта като следствие от нея; а посочките в 1 Коринтиани и Тимотей се схващат като насочени само срещу гръко-римската педерастия, а не към хомосексуалността като такава. Доколкото ми е известно, никой все още няма рационален аргумент срещу първичното значение в Иуда 7 стих. Когато посочените

⁵ В това отношение често се прави препрека към Йезек. 16:49-50, където Вината на Содом се вижда в гордостта, ненаситността, разкоша и пренебрежението към бедните и нуждаещите се. В по-пълния контекст обаче (16:35-63) се подразбират неестествените полови отношения.

откъси се четат в цялост, особено ако се виждат в светлината на Христовото учение за брака и в библейското разбиране на брачния съюз, тогава евва ли би имало съмнение, че те осъждат хомосексуалните действия.

Подобно отношение на осъждане наричаме в цялата светоометческа литература. В Диахи 2:2 четем: „Не извършвай убийство, прелюбодеичество, педерастия (παιδοφθρεοείς)⁶, разврат...“ Теофил Антиохийски, Климент Александрийски, Атанасий Александрийски, Йоан Дамаскин и много други св. отци осъждат пайдофтория, като това значение може да се ограничи до популярните термини педофilia или сексуално насилие над деца.⁷

Още по-точни са съчиненията на св. Василий Велики и особено на св. Йоан Златоуст. Правило 7-то от Първото каноническо послание на св. Василий заявява: „Онези, които са извършили содомия с мъже или скотове, убийци, магьосници, прелюбодеици и идолопоклонници заслужават

⁶ Това е неологизъм, който замества обикновения термин παιδοφθρεοείς от гр., означаващо „общич към момчета, педерастия“ – бел. прев.). Вж.: *La Doctrine des Douze Apôtres, Sources chrétiennes*, № 248 (Paris: Cerf, 1978), 148-149 и бел. 4-та, с. 149 относно други библейски и небиблейски, а също и юдейски препратки, в които се осъжда педерастията.

⁷ Вж. G. W. H. Lampe, *A Patristic Greek Lexicon* (Oxford: Clarendon Press, 1961), 997, ad loc.

същото наказание... Не трябва да се съмняваме, че ще приемем [в общение – бел. прев.] тези, които са се разкрайвали в продължение на тридесет години за нечистотата, която са извършили поради невежество...“⁸ Правило 62-ро от не-

Различието между хомосексуалното действие и хомосексуалната ориентация се прави евва напоследък.

говото трето каноническо послание обявява: „Който злоупотребява със себе си чрез сношение с други мъже, трябва да се каса както и прелюбодеяца (т.е. изключване от общение за петнадесет години, Правило 58-то). А Правило 63-то добавя: „А така също и онзи, който злоупотребява със себе си чрез сношение с животно...“⁹ Апостолско Правило 61-во забранява на развратниците, прелюбодеиците и хомосексуалистите да приемат сана

⁸ NPNF, XIV, 604

⁹ Пънният текст може да се види в: NPNF, втора поредица, т. 8, 257.

на клирик: „Ако има обвинение срещу някой от Вярващите за разврат, прелюбодеяние или друго забранено действие [има се предвид хомосексуализъмът], и той бъде намерен за виновен, да не се приема в клира”.¹⁰

Най-непреклонен от всички е св. Йоан Златоуст, особено в своята омилия Върху Римляни 1 и 4 глава. Хомосексуалното поведение се обявява за „чудовищно безумство”, за неестествена страст, разпалена в онези, които са „напуснали Бога”. „Тази лудост, която е много по-лоша от разврата и не може да бъде изразена” свежда човека до положение, по-нико от това на животните.¹¹ Емоционалната изразност на Златоуст може да се обясни поне отчасти с факта, че той смята хомосексуалните действия за напълно съзнателни, за съзнателна перверзия на хетеросексуалността, която е дадена на всички хора. Това гледище все не е толкова актуално, тъй като днес съществува определена психологически и генетически обусловена полова „ориентация”, която в много случаи, ако не във всички, е необратима. Тъкмо това клинически установено об-

стоятелство кара богословите, занимаващи се с нравствеността, да преоценят отношенията между ориентацията и поведението, както и нравственото значение на хомосексуалните действия сами по себе си.

Римокатолическият Магистериум изразява чрез Светата конгрегация В „Доктрина на Вярата”, че са необходими пастирски грижи и разбиране и към онези, които са с хомосексуална склонност, макар същевременно да я счита за пълно „разстройство”, за дефектна или най-малкото „непълна”.¹² Някои римокатолически богослови, занимаващи се с въпросите на нравствеността (Маккорник, Кърън, както и Кахил) поставят под въпрос уместността на израза „обективно разстройство” при описание на хомосексуалната склонност, твърдеайки, че той отразява в отрицателна светлина личността, а не само поведението. Защитниците на израза отговарят, че той не означава „че хомосексуалистът сам по себе си е зъл или лош”.¹³ Макар твърдо да осъждат като нравствено греховни всички хомосексуални полови действия

вия, те призовават да се признае, че хомосексуалната склонност сама по себе си, макар да е разстройство (може да се добави – дисфункционално разстройство), то не е греховно само по себе си. Това различие, както и терминологията, се защитава от позициите на римокатолическото „естествено” богословие.

Фундаменталистките протестантски църкви „отясно” и Нюйоркската „Метрополитън чърч” „отляво” – всички дават своя християнски отговор за явленето хомосексуализъм, изразявайки отношението си по следния начин: 1) „отричащо-наказателно”, с безусловно осъждане на хомосексуалните действия и на хомосексуалната склонност като „гнусни”, „превратни”, „перверзни” и т. н.; 2) „отричащо-ненаказателно”, което гледа на хомосексуализма като разстройство и недостатък, но се осъжда повече грехът, отколкото грешника; 3) „умерено-приемашо”, което признава, че хомосексуалността и такива действия са „злото само по себе си” и все пак при „необратимите” случаи на хомосексуализъм може да се приеме, че са възможни отношения на стабилност и любов, при които хомосексуалните действия могат да се оценят като позволени и гори отговорни; 4) „изключено-приемашо”, което гледа на хомосексуалната склонност като дадена

от Бога, а на хомосексуалното поведение – като нравствено приемливо и гори желателно.¹⁴

Някои изтъкнати римокатолически етици, с помощта на различни тълкувания, поддържат третото „разбиране”, макар че са наричани „реви-

Естественият православен отговор държи на това, че действията притежават непосредствена нравствена ценност, независимо от обстоятелствата.

¹⁰ NPNF, XIV, 598. Във връзка с това Сменли Харакас добавя Правило 19-то на св. Йоан Постник и Правило 4-то на св. Кирил Александрийски. Contemporary Moral Issues, 95

¹¹ Омилия 4 Върху Римляни 1:26-27; NPNF, първа поредица, т. 11, с. 355-359.

¹² Вж. особено „Declaration on Certain Questions Concerning Sexual Ethics” (29 December, 1975), а също „Letter to the Bishops of the Catholic Church on the Pastoral Care of Homosexual Persons” (1 October, 1986).

¹³ Срв. *Human Sexuality* (Washington, DC: United States Catholic Conference, 1991), 54-55 and n. 49.

зионисти” от по-консервативните римокатолици, които от своя страна подкрепят второто, „отричащо-ненаказателното” отношение. Становището им е основано на едно важно съждение за природата на действията сами по себе си. Главният въпрос е, дали конкретните обстоятелства определят не само отношението на човека към дадено действие, но и нравственото качество на самото действие.

¹⁴ James B. Nelson, *Embodiment* (Minneapolis, MN: Augsburg, 1978), 188 и нат.

В своето изследване *Sexual Morality. A Catholic Perspective*¹⁵, публикувано през 1977 г., Филип Кийн отговаря положително на този въпрос. Той твърди, че „има приоритет, нормативност, първенствувавща черта в хомосексуалните действия и отношения, които не могат да се пренебрегнат от което и да е богословие на хомосексуализма.“ Той все пак се опира на определена методология, която вижда в дадени действия „злото само по себе си“ и които са „обективно сериозни“, със сериозни последици, но са и „субективно неподсъдими“. Кийн заявява: „Има случаи, при които в хомосексуалните действия „злото“ не се превръща в обективно нравствено зло, защото в обстоятелствата, определящи тези случаи, то е изцяло съразмерно на хомосексуалните действия, които приемаме като даденоност“. В съответствие с това, той заключава: „личността си остава член на Църквата във вълна степен и може да приема тайнствата“.¹⁶

Православните, както и другите християни, признават, че обстоятелствата могат да смекчат зло или греховността на определени задължителни действия – например

убийството при война или при извънматочната бременност, изискваща да се направи аборт. Къде трябва да се тегли чертата? Дали мнението на църковния пастир оправдава устновените вече хомосексуални връзки дотам, че „гвойката“ да се допусне до светото Причастие? Или че те могат да ползват данъчните облекчения, които държавата дава на съпрузите в едно семейство? Или че те могат да осиновяват деца и да преподават в прогимназии? Или че те могат да обстоятелства, накратко, съществуват ли обстоятелства, потвърждаващи преценката, че хомосексуалните действия са „приемливи“, макар и оставащи си „ненормативни“? Може ли разумно да се приеме, че обстоятелствата променят не само отношението на човека към действията, но и самата природа на това действие, тъй че то да се смята за „обективно сериозно“, но същевременно „субективно оневиняващо“?

Тъкмо обратното: естественият православен отговор държи на това, че *действията притежават непосредствена нравствена ценност, независимо от обстоятелствата*. Православието гледа на аргумента на о. Кийн като пример за изключителен пропорционализъм, който лесно води до относителност на ситуацията или до „контекстуална“ етика. Действията сами по себе си – а не

само намеренията, мненията, целите и последствията – притежават нравствена значимост като добри или зли, като правилни или грешни.

Консервативният и госта непопулярен по този въпрос подход, възприет от православните християни, се основава, или трябва да се основава, на богословско обосновани нравствени начала, а не толкова на емоционални реакции по отношение на явленето хомосексуализъм. Тези начала, обхващащи цялата православна антропология, предпоставят, че *единствената цел на човешкия живот, включително телесното му битие, е да прославя Бога*. Те подчертават Христовата заповед: „Бъдете съвършени, както е съвършен Небесният Ваш Отец“ (Мат. 5:48); както и увещаването на св. апостол Павел – „прославете Бога в телата си!“ (1 Кор. 6:20).

Хомосексуалните [полови] действия по своята природа нарушават тези начала поради изтъкнатите вече причини. Хомосексуалистите злоупотребяват с половите органи, в опита си да задоволят собствената си похот. Тези действия са лишени от възпроизвеждана насоченост и способност. Те са пародия на новозаветното учение за „едината път“, която само съпругът и съпругата могат да изградят. Поради тяхния заместващ характер, търсейки по болезнен начин

да замествят истинското детство (в семейство с един родител, според Елизабет Моубърли¹⁷), хомосексуалните действия са безразборни.

От църковно-пастирска гледна точка, по-важна е една друга страна, която рязко се споменава в разискванията по този въпрос: мнението, че хомосексуалният акт е непосредствено вреден за онези, които го осъществяват. Вместо да „направи“ или излекува повредата в междуличностните отношения, които до известна степен ги определя (като допълнение и на другите генетични дадености), това действие само подсила болестта, повредата, нарушенето. Където има сериозни опити да се запазят стабилни отношения към „общния приятел“, трябва да отчетем, че отношенията и приближането между хомосексуалните „любовници“ често са истински и дълбоки. И въпреки това те са неизбежно повредени от нарцистичен еротизъм, от прогукта на онова, което Бейсил Цион нарича „оковите на нарцистичната гвойка“. ¹⁸ Мощта на тези окови се отразява в онази страна на хомосексуалността, която е вътрешно

¹⁵ New York: Paulist Press.

¹⁶ Вж. особено с. 85-87. Ако не греша, надписът „разрешено“ за печатане впоследствие е машинен от книгата на Кийн.

¹⁷ Вж. особено предишното ѝ изследване, *Psychogenesis. The Early Development of Gender Identity* (London: Kegan Paul, 1982), а също *Homosexuality: A New Christian Ethic* (Cambridge: James Clarke, 1983).

¹⁸ *Erōs and Transformation*, 321.

необходима и вогу до пристрастие. Тази страна не позволява на единия „участник“ в „гвойката“ да се отна-

Единственият начин
за една хомосексуална
гвойка да отгледа
дете в здравословна и
отговорна среда е те да
останат целибатни.

ся към другия именно като личност, на която човек отдава себе си чрез външно изявена и безусловна любов. Сигурно има и изключения от това правило, където отношенията между хомосексуалните любовници могат да изразяват тази любов много по-истински, отколкото при немалко други „нормални“ бракове. Това обаче са изключения, които само доказват правилото. Най-често е крайно безразборно и неуважително в полово отношение поведението на хомосексуалистите. А това от своя страна доведе до широкото разпространение на заразяването със СПИН.

Когато се подчертава това обаче, трябва да се каже, че е изключително важно да се прави ясна разлика

между действията и склонността. Независимо от това, дали причината е генетична, от средата, или съчетание от двете (по-често срещания случай), хомосексуалната склонност не е никојо греховна, никојо зла сама за себе си, като изключим разбирането, че всяка немощ, болестно разстройство и т.н. може да бъде следствие от злото в грешния свет. Хората с такава склонност в най-пълния смисъл на думата са „личности“, т.е. те са носители на Божия образ и са призвани, както всички други, към духовно израсване за постигане на Божието подобие. Особено в случаите, в които те се стремят да се „пренасочат“ към хетеросексуални отношения или най-малкото се борят да останат целомъдрени, те имат нуждата от подкрепата, окуражаването и любовта на Църквата, включително на епископите, църковните пастори и миряните. За тази цел участнико им в групите за помощ, например упомнатата Вече Sexaholics Anonymous и особено в такива организации като Exodus International и Courage, може да бъде от неоценима полза. (Римокатолическата организация Courage бе основана от о. Джон Харви и има редица действащи клонове в Съединените щати. Опитът на о. Харви го доведе до убеждението, че значителна част от лицата с хомосексуална склонност могат на практика да станат

хетеросексуални, дори ако в много от случаите хомоэротичните чувства и представи останат).¹⁹

Очевидно е обаче, че хомосексуално

то поведение често може да бъде необратимо, т.е. склонността става постоянна. Независимо от това обстоятелство Православната църква не може да намери извинение за хомосексуалните действия, дори и в случаите на установени и изключителни взаимоотношения. Поради вътрешно присъщата греховност и личностна разруха на тези действия, православното нравствено богословие е безусловно против „браковете“ на гейовете и лесбийките. Пастирската загриженост за духовното, психологическото и физическото добруване на всички нейни членове – както „нормалните“, така и хомосексуалистите – дава основание на Църквата да отхвърли подобни връзки. Тя трябва да отхвърли и възможността хомосексуалните гвойки да осиновяват деца. Фактът, че хомосексуалната склонност може да бъде необратима, не оправдава нейното институционализиране и даването на социална санкция, което да я приравни до истинския брак като даден от Бога (Мат. 10:6-9) и благословен от Иисус Христос (Йоан 2:1-11). Не е оправдано отглеждането на деца в „хомосексуален стил на живот“ под претенцията, че при равни други условия детето може успешно да се развива при гвемайки („имам гве мами!“) или гвама бащи („имам гвама тамковци!“) мака, както и при биологичните си родите-

ли. Въпросът гори не е в това, дали детето ще се чувства „по-супер“, когато се отглежда от хомосексуална двойка, отколкото от един родител или в семски дом. Истинският проблем засяга природата на хомосексуалните действия сами по себе си и тяхното въздействие върху онези, които са свързани с тях по един или друг начин. Ако е вярно, а ние вярваме, че е така, че тези

Но колкото и безнравствена, греховна или просто противна да е хомосексуалната дейност, тя не е „по-достойна“ за „отплата“, под формата на смъртоносна болест, от което и да е друго своеобразно нарушение на Божиите заповеди.

действия са вътрешно греховни и вредни за хората, извършващи ги или за имащите връзка с тях, тогава единственият начин за една хомосексуална двойка да отглежда дете в здравословна и отговорна среда е те да останат целибатни.

Да „прославим Бога в телата си“ означава половинте действия да се ограничат само в рамките на благословен

ния хетеросексуален съюз. Църквата не може да благослови хомосексуалистите, които искат да живеят и да изразяват сексуалността си заедно, та както не може да благославя прелюбодеиството и разврата. Дори и когато безразборните полови връзки не са проблем и отношенията се градят на основата на истинска гръжвност и любов, хомосексуалният начин на живот остава противоположен на призыва на Евангелието към хората. Хомосексуалистите трябва да направят избор: или да вдамат да се въздържат от полови сношения; или по силата на техния отказ да прекъснат пълното си общение с Тялото Христово.

Това означава, че лицата с хомосексуална склонност, които приемат кръста на половото въздържание, могат да приемат светото причастие, както всички вярващи в Църквата. Това означава също, че няма пречка над тях да бъде извършвано тайнството Свещенство. Говорейки от нравствена гледна точка, мъж или жена с хомосексуална склонност, които приемат да живеят целибатно, не са по-различни от хетеросексуалния мъж или жена, които са целибатни, или които ограничават сексуалните си връзки само в рамките на брака. Ако обаче хомосексуалистите изберат да просят да „действат“ като такива,

съзнателно и по собствена воля, те сами приемат нравствената си поквара, та както биха упорствали в разврата и прелюбодеиството.

От църковно-пастирска гледна точка, отдаването им на това изкушение трябва да се лекува както и всеки друг гръх: с твърдо призоваване към покаяние, пригружено от прошка с обич, когато покаянието обхване личността. Ако свещеник разбере, че енориаш е активен хомосексуалист, и ако последният откаже да се покаже – т. е. да спре „действията“ си и да потърси лек, – той трябва чрез съвета и подкрепата на епископа да се обрне към дrevната епитетимия на (временно) отълъчване от църковно общение. Това звучи особено жестоко в наши дни. Но то е от съществено значение за личността, която трябва да разбере сериозността и потенциалната заплаха от действията си. Отълъчването от общение винаги трябва да се прави с истинска пастирска загриженост: това е временно мярка, насочена да доведе личността към покаяние. Ако това става, тогава съгрешилият незабавно се приема отново към пълно общение „за очистване на душата и тялото“. Случайните нови „отклонения“, както и при всеки друг гръх, трябва да се изповядват и прощават, ако трябва и „до седемдесет пъти по седем“. На главната загриженост на свещеника

трябва да бъде духовното здраве на каещия се. Той трябва да го пригражда в молитвите си и да го подкрепя с обич, като същевременно съзнава и обръща внимание и на нуждите на предишния „любовник“, близък приятел или член на семейството, чийто живот съответно е повлиян от „обръщането“ на каещия се. Това е особено необходимо в онези многобройни случаи, при които имаме налице СПИН.

Що се отнася до упоменатите по-горе критерии на о. Маккорник, можем да кажем само едно нещо: от гледна точка на Православието всеки човек, който не е призван към брачен съюз, е призван към целомъдрие заради Царството Божие. Това е трудно постижим идеал, но хилядите светци в историята на Църквата са доказателство, че не е невъзможен. Мнозина от тях, тайно или пред Богиите очи, са придобивали светост тъкмо чрез трудната борба с половите изкушения. Техният виждящ мотив на практика трябва да се споделя от всички вярващи християни без изключение. Това е простата и основна истина: всяка мисъл и всеки жест и действие (сексуално или друго) отразяват степента ни на вяра и задължение към Бога и показва степента, в която ние зачитаме жертвения му гар на любовта, даден на всички хора.

Камо заставяме някого да приеме кръста на целомъдрнето, трябва да не

пропускаме факта, че брачният живот често налага собствени граници на полово изразяване, понякога дори до пълно въздържание. Този кръст също трябва да се носи, ако личността и съпружеската гвойка искаат да изпълнят вярно призванието си. Тъй като целта на „двете призвания“ – съпружеското и целибатното – е да обгърне живота ни и конкретните условия с благодарност и да ги отговаря като „хвалебна жертва“ за славата Божия.

Трябва да се прави разлика между двете, като се уважава личността на грешника и същевременно се назовава грехът – духовният и физически вредносен характер на хомосексуалните отношения.

Действията на хомосексуализъм и СПИН

Камо се има предвид днешната неяснота за причината на хомосексуалността – дали тя е генетична, „ситуационна“ или съчетание от двете – е необходимо да се запитаме, какво трябва да бъде отношението на Църквата към онези, които продължават да извършват хомосексуални действия, особено в светлината на съвременната СПИН-криза? За СПИН се казва, че той е „епидемия без смисъл“. Наред с днешните стремежи за „политическа лоялност“ се провежда госта гръмки кампании както в църквите, така и извън тях, в защита на хомосексуализма и правата на гейовете и лесбийките. Дали е морално православните християни да заявяват открито и категорично, че ако не съществуваше хомосексуализъм между мъже (а също и безразборните хомосексуални Връзки), нямаше да има СПИН-епидемия? СПИН щеше да има, но не в епидемични размери. Вътрешновенозните наркотични инжекции с една и съща игла, използвана от няколко души, засягат относително малка част от населението и този фактор е по-обладаем от хомосексуалното предаване на HIV-вируса, причиняващ имунна недостатъчност,

ако приемем, че ретровирусът на HIV на практика е причината за СПИН.²⁰

²⁰ Немалко известни учени поставят въпроса за връзката между HIV-вируса и СПИН. Една статия в Reason magazine (June 1994) с автори Кари Мулес, носител на Нобелова награда, биохимикът Чарлз Томас (младши) и Филип Джонсън, професор в Калифорнийския университет, посочва значителен брой статистически случаи на СПИН без HIV-вирус и HIV-позитивни случаи, при които не са се развили белезите на СПИН за период повече от десет години. Те разглеждат въпроса за вируса на имунната недостатъчност поради три причини: 1) СПИН не е болест както другите болести, а по-скоро е синдром, който се определя от наличието на около 30 болести, предварително установени, заедно с положителния HIV-вирус. С други думи, истинското определение за СПИН зависи от препоставката (клинично неустановена), че той се сътнася с HIV-вируса; 2) Някои условия, различни от HIV-вируса, излежда причиняват заболявания (например саркома на Карпозиллокачествено образуване на съединителната тъкан) и предизвикват замърсяване на кръвта, което причинява съмртта на хемофилиците. Въпреки това някои правителствени фондове са така изградени, че подкрепят изследванията на предполагаемата HIV-СПИН връзка, чак до положението, че някои болести се определят като СПИН, за да се осигури финансиране от Ryan White Act. Например: „Туберкулоза с положителен [HIV] тест на антитела е СПИН; туберкулоза с отрицателен тест си е само туберкулоза“; 3) Огромното разпространение на СПИН в Африка се свързва с HIV-вируса, но без да е направено достатъчно грижливо и точно HIV-изследване. Както се посочва в Sunday Times of London (от октомври 1993), медицинските работници в Танзания заязват, че статистиката относно разпространението на СПИН в Африка е сериозно манипулирана и преувеличена. „Няма никакъв СПИН – казват те – това е нещо, което е измислено. Няма епидемиологични основи за това. За нас той не съществува.“ Авторите по тяхъв начин призовават да се правят контролирани от независими представители изследвания, които да потвърдят или отрекат предполагаемата

вярно е, че в Африка болестта се разпространява преимуществено сред хомосексуалните. Някои въйнствено настроени гейове изразиха „страхотен“ въздорг от факта, че в САЩ и в Европа HIV-заразата все повече преобладава сред хомосексуалните гвойки. Реакциите срещу подобни твърдения доведоха до преследване на хомосексуалистите от крайни групи като „бръснатите глави“ и неонацистите. И все пак средният американец е изправен пред дилемите: дали да защитава граждансите права на онези, чието поведение смята за греховно и отвратително и тaka да се съгласи с „оправдаването“ на хомосексуалната дейност; или да изрази високо мнението си против хомосексуалистите, като рискува да бъде подложен на репресия от активисти на гейовете; или пък да изрази подкрепата си за акцията „бой на гейовете“ – т. нар. „хомофобия“.

Как Православната църква по най-добър и верен начин да изрази традиционното си виждане за сексуалността, като има предвид политическия климат, при който се развива днес движението на гейовете и допълнителните проблеми със СПИН-кри-

връзка между HIV и СПИН. Същевременно те отправят остра критика към научната общност за това, че тя отказва да публикува свидетелствата срещу връзката с HIV. Последващите научни изследвания обаче непрекъснато говорят за връзка между HIV и СПИН.

зата? За православните и другите християнски медици-профессионалисти частичен отговор (а може би има само такъв) би могъл да бъде този: да се съберат и публикуват научни свидетелства, потвърждаващи, че здравето се основава на традиционното християнско виждане. Някъде това се прави, но често консервативни евангелистки групи внасят в разискванията тон на фундаментализъм или остро осъждане. Това просто попляризира становищата на разискващите. По-действено би било навярно оповестяването на данни от трезви медицински свидетелства от страна на църквите и другите властимиращи органи в общество. Във всеки случай, учителите и камежизаторите в православните училища и свещеническите трябва да са осведомени по тези въпроси и да говорят открито и високо за тях – както на децата, така и на възрастните. Ясно е, че повече не може да се осланяме на светското училище да дава пълна и истинска информация по такъв паралелен въпрос.

Една от страните на разискването е често чуваното обвинение, че СПИН е Божието наказание за греховното ни поведение. Това според мен просто е невярно и лъжливо. Наистина, Бог позволява да „изстрадваме“ последствията на греховния си начин на живот и СПИН може би е днешното най-видимо следствие на това обстоятел-

ство. Не може обаче да се твърди, както мнозина правят, че Бог праща болести на отделни хора като Божия отплата за извършването на този определен грех. Хората в Съединените щати са госта чувствителни към израза „сексуален грех“. Но колкото и безнравствена, греховна или просто противна да е хомосексуалната дейност, тя не е „по-гостойна“ за „отплата“, под формата на смъртноносна болест, от което и га е друго своеобразно нарушение на Божиите заповеди. В действителност тя може да е далеч по-малко наказуема от другите греховни деяния – такива като аборт, насилието над деца и кражбата. Свещ. Писание заянява, че ще бъдем призовани да отговаряме за делата си при Второто Христово пришествие. Но ако е вярно, както смятаме, че „Всичко добро ще бъде спасено“, то би било твърде високомерно, ако не богохуно, да правим извода, че HIV-инфекциите са предварителен „окончателен съд“ и присъда, произнесена над жертвата от Бога на негодуванието. Ако това е така, тогава в светлината на казаното от св. апостол Павел (1 Кор. 6:9-20) би могло да се очаква, че не само хомосексуалистите, но и идолопоклонниците, прелюбодеите, крадците, пияниците, грабителите и гори лакомите, също да бъдат поражени от безнадеждна мъчителна болест със смъртен изход.

Причастяване с една лъжичка

Накрая, няколко думи за възможния случай на предаване на HIV-вируса чрез причастяване с една лъжичка. Този въпрос също е госта чувствителен и важен, тъй като много православни веднага отговарят, като ясно изразяват чувството си:

„Бог не би допуснал това“.

Все пак някои медици изразяват голяма загриженост относно нашия начин на даване на светите Дарове. Би могло да се разисква, че убеждението – „Бог не би допуснал това“ – се основава на неправилно богословие на въплъщението. Кръстът е ярко свидетелство за това, че Бог наистина би „позволил това“... разбира се, не поради отмъстителност, а поради това, че Той значи нашата свободата в греховния свят.

Светата Евхаристия наистина е Тялото и Кръвта на прославения Господ. Но те ни се преподават чрез етествените вещества хляб и вино. Обстоятелството, че те са осветени означава, че те са „променени“:

Няма нито един случай на предаване на вируса на СПИН чрез светата чаша. Наистина, съществуват истински свидетелства за това, че „Бог не би позволил това“, като знаем истината, че обективно и онтологически, а не само поради вярата на причастяващия се, евхаристийните хляб и вино са Тялото и Кръвта на прославения Господ.

те са „изпълнени“ и преобразени чрез присъствието и силата на Светия Дух. Това не означава, че те не присъстват в човека като Вещества или че са преобразувани магически в никаква трансцендентна субстанция, която по природа не може да

които се причаствали със светомто Причастие, след това са били заразени от болестта повече от другите хора. И сега няма нито един случай на предаване на вируса на СПИН чрез светомта Чаша. Наистина, съществуват истински свидетелства за това, че „Бог не би позволил това“, като

знаем истината, че обективно и онтологически, а не само поради Вярата на причаствящия се, евхаристийните хляб и вино са Тялото и Кръвта на прославения Господ. Вярата на Православната църква и опитът, основан на тази Вяра, недвусмислено потвърждават този факт. Свети Йоан Дамаскин казва: „Хлябът и Виното не са само образи на тялото и кръвта на Христос (Боже опази!), но самото обожествено тяло на Господа“.²¹

Някои православни етици предлагат да се обмислят други начини за даване на светомто Причастие – например чрез пластмасови лъжички. Такова нововъведение би се посрещнало с дълбоко негодувание от страна на Вярващите. Независимо от това, през последните години не малко свещеници

получаваха писма, или по телефона им се обаждаха родители, които отказват да се причастват, а също и техните деца, тъй като знаят, че някои енориаши са хомосексуалисти или HIV-позитивни. Там, където наистина има такива случаи, е по-лесно да се вземат някои мерки за намаляване до минимум на опасността от предаването на вируса чрез причастието. Това може да бъде сторено просто, като причаствящият се трябва да отвори широко устната си и свещенослужителят да „излее“ светите гарове направо, без да докосва устната или слонката. Свещеникът може също така да помоли онези, за които се знае, че са хомосексуалисти или HIV-позитивни, да приемат светомто Причастие след като всички останали вече са го приели.

Освен това свещеникът, чрез учителното и проповедническото си служение, трябва да напомня, че светомто Причастие се дава от Бога „за очистване на душата и тялото“. То трябва да се приема с Вяра и любов. Свети Игнатий го нарича „лекарство за безсмертие“. Както посочи преди няколко години г-р Пол Майнендорф²², последните римокатолически изследвания също потвърждават, че

няма нито богословски, нито научни причини да се смята, че съществува потенциална опасност от пренасяне на СПИН-вируса чрез светомта Чаша. За съжаление, тази твърде малка вероятност на някои места се разглежда по-подробно и на нея се обръща повече внимание, отколкото доказаното статистически пренасяне на вируса чрез безразборните сексуални връзки – както при хомосексуалистите, така и при хетеросексуалните. В днешната атмосфера на „сигурния секс“ изглежда повече Вярвате на презерватива, отколкото на причастието.

Една статия, публикувана в Journal of the American Medical Association през 1988 г., прави заключение, че „ рискът от заразяване след допир със слонка в обикновени условия (например устен контакт с предмети, по които има микроскопично количество слонка) би бил незначителен“.²³ Това се подкрепя от най-новите клинични изследвания. На 27 май 1995 г. излезе един материал в The New York Times, озаглавен „Хостията²⁴ намалява риска

пренася опасни инфекциозни болести.

Трябва обаче да се чуят аргументите и на другата страна. Често се привежда свидетелството, че гори по време на чумата, опустошила средновековна Европа, няма доказателства, че свещениците и дяконите,

²¹ Exposition of the Orthodox Faith, NPNF, vol. IX, ch. 13, 83.

²² От едно устно изказване по време на Летния институт на семинарията „Св. Владимир“ през 1994 г.

²³ Alan R. Lifson, MD, MPH, „Do Alternate Modes for Transmission of Human Immunodeficiency Virus Exist?“, JAMA (March 4, 1988), vol. 259, №9, 1353-1356, на с. 1354. (Това изследване любезното ми бе предоставено от Charles A. Haile, MD).

²⁴ От hostiae, жертвa. Римокатолическото съответствие на православния агнец, използван

от бацили при причастието". В него се описва едно изследване, в което се измерват бактериите върху хостията и в чашата за причастие. В 28%, от 45 наблюдавани случая, микроби са били пренесени от един човек на друг чрез хостията, а същевременно в изследването се прави заключението, че „микробите, които потенциално биха могли да причинят болест, изглежда оцеляват само за кратко време във виното и след това не могат да бъдат възстановени по никакъв начин от виното“. На практика единственият рисък за заразяване може да бъде за носителите на HIV-вируса, както и за онези, които имат нарушена имунна система. Макар в материала да не се подчертава въпросът за причастирането от общ лъжичка, проучването потвърждава поддържаното от едно десетилетие насам мнение на изследователите, че възможността за пренасяне на HIV-вируса чрез общата чаша за свете Причастие – включително използването на една лъжичка – практически не съществува.²⁵

при причастие. За разлика от православната практика хостията се приготвя от неквасен хляб, напоен с вино (Тялото и Кръвта Христови) и се дава на причастниците (бел. рег.).

²⁵ Вж. В това отношение писмото на Георгио Деметракопулос, г-р по богословие, което се появява в: *The Orthodox Observer*, 23 September, 1987, 20.

Необходимо е да се каже и още нещо по този въпрос. Като членове на Тялото Христово, ние не можем просто да осъждаме хомосексуалиста заедно с неговото/нейното сексуално поведение. Трябва да се прави разлика между вярете, като се уважава личността на грешника и същевременно се назовава грехът – духовният и физически вредоносен характер на хомосексуалните отношения. Следователно онези, които са HIV-позитивни, не трябва да бъдат презирани, какъвто и да е произходът на заразата. Независимо от това, дали СПИН-вирусът се е предал още в утробата на майката, чрез кръвопреливане или чрез неподходящо сексуално поведение, неговите жертвии днес се отбягват, както в древно време са отбягвали прокажените. Нашата отговорност към тях изисква да се грижим за тях по същия начин, както Иисус Христос се е грижил за всички, които обществото по Негово време е отхвърляло и осъждало. Та нали Той го ѹде да прости на грешниците и да излекува болните – проститумките, прокажените, митарите и слепите.

Много християни, от медицински сесии до монаси, се грижат за жертвите на СПИН през последните години с внимание и състрадание в опита си

да им помогнат да изкупят вината и да преобразят живота си в оставащото им време. Това е отговорност и на всеки от нас. Като оставим присъдата в Божиите ръце, ние морално сме задължени да отговорим на СПИН-кризата чрез нашата прошка, любов и непрестанна молитва в името на милионите, които вече страдат от нейното опустошително въздействие, и за множеството от жертвии, които тепърва ще се появяват.²⁶

(откъс)

Джон Брек, „Свещеният дар на живота“, изд. Омофор, С., 2002

²⁶ Едно популярно виждане за пасторските практики, които трябва да се полагат за хомосексуалистите и особено за жертвите на СПИН, може да се открие във: Fr. Basil Zion, „The Orthodox Church and the AIDS Crisis“, St. Vladimir's Theological Quarterly 36/1-2, 152-158; вж. също така Protodeacon Cyprian Hutcheson, MD, „How our Parish Deal with AIDS“. Om: Resource Handbook of the Orthodox Church in America, vol. II, №1 (1993), която може да се намери в архива на Православната църква в Америка, на адрес: PO Box 675, Syosset, NY 11791.

ПРОТОПРЕЗВИТЕР АНТОНИЙ АЛЕВИЗОПУЛОС

ПРАВОСЛАВНАТА ЦЪРКВА

НЕЙНАТА ВЯРА, БОГОСЛУЖЕНИЕ И ЖИВОТ

Протопрезвитер АНТОНИЙ АЛЕВИЗОПУЛОС

ЦЪРКВАТА

Църквата като Тяло Христово е божествено-човешки организъм, т.е. невидима и видима реалност. Невидимото измерение на Църквата се отнася до общението между Бога и човека, а образец за него е общението между трите лица на Светата Троица. Небесната Църква била основана, когато били сътворени ангелите; човекът бил допълнение към тази Църква: „Вие обаче пристъпихте към пълнота Сион и към града на живия Бог, небесния Иерусалим, и към десетки хиляди Ангели, към тържествения събор и църквата на първородните, които са написани на небесата, и към Бога, Съдия на Всички, и към духовете на праведниците, които са достигнали съвършенство“ (Евр. 12: 22-23).

Грехопадението на човека прекъснало това общение с небесната Църква. Но Бог не изоставил Своето творение, защото още преди Всички Векове Той планирал спасението на човека. За да подгответи завръщането на човека към общение с Бога, Той се спрял на „избрания народ на Израил“, които били предшествениците на новия Израил, т.е. на Църквата (Рим. 9:7-8; Гал. 3:29).

Свети апостол Павел говори за извечната Божия тайна, която е била

разкрита на човека и на ангелите при въплъщението на Сина и Словото Божие. „Да открия на Всички, в що се състои разпоредбата на тайната, скривана от векове в Бога, Който създава Всичко чрез Иисуса Христа, та многоразличната премъдрост Божия да стане сега чрез църквата известна на началствата и властите небесни, по предвечното определение, което Той е изпълнил в Христа Иисуса, Господа нашего“ (Еф. 3:9-11; Кол. 1:26).

Църквата била възстановена в Иисус Христос; ангели и човеци отново се обединили, за да образуват Църквата:

Чрез Твоя Кръст, Христе,
се създава едното лоно на ангели и
човеци
и едната Църква.
Небе и земя тържествуват.
Господи, слава на Тебе.

Единството на тялото на Църквата е възможно, защото Христос е глава на Църквата: „мъжът е глава на жената, както и Христос е глава на църквата, и Той е спасител на тялото“ (Еф. 5:23). Това общение между Бога и човека има абсолютен характер; затова в

Стария Завет Бог е наречен ревнител (Изх. 20:5; Втор. 5:9). Всяко отклонение от страна на Божия народ се характеризира като идолопоклонство и блудство (Съд. 2:17; Йез. 6:9).

В Църквата събирането отново, т.е. събирането наедно на разпилените чеда Божии (Йоан 11:52) се получава, организирайки едно тяло под една глава, Христос: „Той е спасител на тялото“. Той, Христос „обикна църквата и прегаде Себе Си за нея, за да я освети, като я очисти с Водната баня чрез словото; за да я представи на Себе Си славна църква, която няма петно, или порок, или нещо подобно, но да бъде свeta и непорочна“ (Еф. 5:23-27).

„Като я очисти с Водната баня чрез словото“ („В името на Отеца и Сина и Светаго Духа“, Мат. 28:19) – така и ние се освещаваме и ставаме част от тялото под главата, Христос; ние ставаме „едно в Христос“ (Гал. 3:26-28). Затова, когато говорим за Църквата, нямаме предвид само народа Божи без Христос, никој само Господ, главата, без тялото. Имаме предвид гвете заедно, главата на Църквата и всички останали членове – християните. Светият Дух, който слязъл върху Църквата на Петдесетница, пребъдва в нея, обновява вървашите и ги прави част от тялото Христово. Христос е „първороден между многото братя“ (Рим.

8:29); в Себе Си Той примери всички ни с Бога (2 Кор. 5:18; Кол. 1:18-20).

Така ние разбираме, че Църквата като тяло Христово е еднозначна на спасението. В нея Връзката на Христос с Отец се прехвърля и към всеки един от нас: „Аз съм в тях, и Ти в Мене, за да бъдат възможно единство“ (Йоан 17:23). Църквата не е работилницата на човешкото спасение, а е самото спасение. „Събирането наедно“ на разпилените чеда Божии и тяхното влияне в тялото, в „единството“ Христово не е факт от второстепенно значение, а самото същинско събитие на спасението (Йоан 11:52). Човек не може да бъде християнин, никој да се нарича християнин, ако не е част от тялото Христово, което в същото време е и общение с братята (1 Кор. 12:12-28). Спасението на отделния човек не е отделна грижа на всеки човек, независимо от неговото участие и живот в Църквата. Този, който насочва любовта към себе си, отдръпва се и се възльбява в себе си, наядвайки се никој да открие спасението в себе си без личността на Иисус Христос и без участие в тялото му, не може да бъде смятан за християнин.

Църквата като тяло Христово е една (Еф. 4:4) и Христос не се е „разделил“ (1 Кор. 1:13). Човек не може да е Христов, ако не е в същото време с бра-

тията в Христос. Затова разделение то или схизмата е престъпление.

Християнският събор (гр. синаксис, бел. reg.) не е просто събиране на християнския народ, а събиране, кое то изразява единството на тялото Христово – единството на тялото и главата. Затова там, където гвата или трима са събрани, там е и Христос, цялата съборна Църква. Но те трябва да се съберат в името Христово (Мат. 18:20).

Това означава, че съборът/събранието трябва да се състои в Христов дух, за да може да се осъществи делото Христово, а не да се служи на човешки цели под името на Христос. Делото Христово е събирането на разпилените чеда Божии „в едно“; то е постигнато там, където има света Евхаристия като акт на единство, а не на разделение. Говорейки за тези събирания „в името Христово“, св. ап. Павел заянява: „Аз приех от Господа това, що Ви и предадох, а именно, че Господ Иисус през нощта, когато бе предаден, взе хляб... и каза: Вземете, яжте...“ (1 Кор. 11:23).

„Зашото един хляб, едно тяло сме ние многото“, казва светият апостол другаде (1 Кор. 10:17), като така отъждествява светата Евхаристия със завръщането на хората към единството в „една природа“, към „едно в Христос“.

Следователно съборът или събирането „в името Христово“, дори и да е събиране на „гвата или трима“, трябва да осъществява и изразява единството на съборната Църква, а не нейното разделение на малки групи и части, които нямат общение помежду си. Това единство в апостолската Църква се е простиравало до степен всичко притежавано да е общо: „А множеството повярвали имаха едно сърце и една душа; и никой нищо от имота си не наричаше свое, но всичко им беше общо... и голяма благодат беше върху тях всички“ (Деян. 4:32-33;

2:42). При такова събиране „в името Христово“ разколите и раздelenията нямат място. Затова и апостолът хока коринтияни, защото на тяхните събрания, на които Църквата се събирала заедно, имало разделение: „чувам, че, кога се събирате в църква“,

се явявали разцепления помежду ѝ (1 Кор. 11:18). Събиране на „двама или трима“ не може да е „в името Христово“, когато представлява схизма или тайно събрание – дори когато събралият твърдял, че събирането им е „в името Христово“.

Освен това Църквата има и своето видимо измерение. Сам Иисус Хрис-

tos е изbral дванадесетте Си ученици и ги е нарекъл апостоли. Преди славното Си Възнесение Той им обещал „сила отгоре“ (Лука 24:49; Деян. 1:8) и ги изпратил да разгласяват царството Божие и да събират ученици сред онези, които повярват, като ги включват в Църквата чрез светото Кръщение (Мат. 28:19). Това обещание било изпълнено в деня на Петде-

¹ Думата тук означава църквата като събрание, а не като сграда, каквито могава още не е имало. – бел. рег.

сетница, когато около три хиляди сушки се присъединили към Църквата (Деян. 2:41).

Тази първа Църква била конкретна общност и общество. Тя включвала усвояването на светите добродетели на Христос (1 Кор. 11:1). Централно място заемала светата Евхаристия в деня Господен (т.е. неделя – бел. рег.), това включвало обща изповед, според апостолското учение, обща молитва и общение на любовта (т.е. причастие – бел. рег.), така че достигнали до степента общо да притежават всичко (Деян. 2:42; 4:42). Всеки, който участвал в тези събирания, бил включен сред християните. Който не участвал, не бил считан за християнин. В апостолската Църква съществувала специфична структура: апостолите, презвитерите, дяконите и други служители като Тимотей, Тим и пр. Когато възникнали сериозни проблеми относно вярата, те били решавани на пошироки съвети под ръководството на Светия Дух, какъвто бил случаят с Апостолския събор – „устата“ или гласът на Църквата (Деян. 15:22-29; 1 Тим. 3:15). Църквата, за която говори Свещеното Писание, била

видима и конкретна. Сред членовете ѝ имало и хора, които били много слаби и дори сериозно духовно болни; те били призовани към покаяние, за да не бъдат отвлечени (Мат. 13:30, 47; 1 Кор. 5:1, 11; Юда 12-23).

Православната църква осъжда всяка идея, свързана с „Църква на чистите“ (камарство), и заявява, че „разделението на чисти от нечисти“ ще стане „по жемвя“, по време на Второто Христово пришествие и със сигурност няма да е дело на човек. Затова никой не трябва и да опитва да прави подобно разделение преди идването на Господ, защото в такъв случай критериите и нормите на отсъждане ще са човешки, а преценката – погрешна (Мат. 13:29-30).

Фактът, че Църквата има и членове, които показват слабост, не означава, че цялата Църква е отстъпила от Вярата. Когато Моисей бил на планината и говорел с Бога, почти целият „избран народ“ се отклонил от Вярата и все пак за Бога те останали Неговият народ; Той не ги отхвърлил (Изх. 32:1-8).

Новозаветната Църква, новият Божи народ, не е само епизод в историята, който се е случил в апостолски времена, а нещо, което продължава и ще се разпростира във времето до Вто-

рото Христово пришествие. Свемият Дух остава завинаги в Църквата и Води към истината (Йоан 14:16-17). Иисус Христос е глава на Църквата и като такъв Той е и остава завинаги единен с тялото. Той Води тялото и е воден от него. Точно затова Църквата, тялото Христово, никога не може да отстъпи от Вярата – само отделни нейни членове могат да се отдельят от тялото, да загубят Вярата си и да бъдат поведени към духовна смърт. Дори и пастирите на Църквата, и „звездите небесни“ могат да се отклонят от Вярата, но Църквата никога (Деян. 20:30; 2 Сол. 2:3; Омкр. 9:1; 1 Тим. 3:15). Винаги ще има малък „остатък“, някаква част верни, обединени с Главата, и това ще е Църквата, защото според Христовото обещание дори „портичите агови“ няма да наделеят над нея (Мат. 16:18).

Църквата следователно е уникална и невидима (Мат. 16:18). Тя съществува през Вековете и е „стълб и крепilo на истината“; основите на истината са в Църквата, а не обратното – основите на Църквата да са в истината. Църквата е Истината, защото Христос е глава на Църквата, т.е. Истина-та (1 Тим. 3:15; Йоан 14:6). Без Христос няма Църква (Мат. 16:18) и без Църква-та няма истина (1 Тим. 3:15).

Тъй като Църквата е и видима реал-

ност, тя съществува през Вековете и може да бъде отличена по видими белези и знаци. Тези външни знаци допълват и определят идентичността на Христовата Църква и я отличават от самозваните „църкви“ и ереси.

Тези белези са непрекъснатата и не-нарушима приемственост на Църквата във Вярата, организацията и живота в съответствие с Волята Христова и апостолските практики. Най-ярката следа на приемственост в Църквата е апостолската прием-

ственост. Тук не говорим за произволно дело, решено и наложено от хората. Апостолската приемственост се корени в божествената Воля, както е изразена в Свещеното Писание. Още преди Петдесетница апостолското служение не е било свързано с единствена, конкретна личност. Апостолите избират Матия да поеме „епископията“² на Юда и това в съответствие със староза-

² В бълг. синод. превод е предадено с „достойнството“ – бел. ред.

Ветното пророчество (Деян. 1:26; Пс. 108:8). Това доказва, че в Църквата съществува „епископско“ служение, за което апостолите избират подходящи Вярващи, предават им чрез ръкоположение сара на свещенството (1 Тим. 4:14; 2 Тим. 1:6) и им нареждат да поемат пастирска грижа за поместната Църква, да ръкоположат във всеки град презвитери и дякони по начина, показан върху тях (Деян. 14:23; 2 Тим. 2:2; 1 Тим. 3:8-12).

Всички тези пастори на Църквата имали непрекъсната апостолска приемственост, която била гаранция и уверение за запазването на чистотата на апостолското учение и единодушие: „направете пълна радостта ми: имайте едни мисли, като имате една и съща любов, и бъдете единодушни и единомислени“ (Фил. 2:2). Православната църква носи всички тези белези и характеристики на апостолската Църква: апостолското учение и цялата юерархична структура на първата Църква, апостолското учение и апостолския разум.

Православната църква познава две различни форми на Вселенската Църква на дадено място: монашеското общежитие и църковната община (енория). В православното монашеско съжителство първичната форма на Църквата е запазена ненарушена, както е описана в Деяния апостолски, и включва общата

собственост върху всичко (Деян. 2:42-47).

Светата Евхаристия в енорията преобразява енорийската общност в съборна Църква (1 Кор. 10:16-17) и придава на думата „енория“ по-дълбоко значение, което се простира отвъд чисто географското. Защото съборът „в Църквата“ (1 Кор. 10:16-17) е Христос, в Него и чрез Него човек намира съборната Църква. Това означава вътрешна – а не външна или пространствена – всеобхватност и превтома; свети апостол Павел загатва това, което вече споменахме, когато пише в 1 Кор. 11:18-23: „Защото, първо, чувам, че, кога се събираме във църква, се явявали разцепления помежду ви... или презирате църквата Божия... Аз приех от Господа това, що Ви и предадох, а именно, че Господ Иисус през нощта, когато бе предаден, взе хляб и поблагодари, преломи и каза: Вземете, яжте...“.

Думата „Църква“ тук е използвана в динамичен смисъл и е еднозначна със събиранията на християните в Коринт, за да извършват свeta Евхаристия. Всеки път, когато християните от една област (енория) се събират с тази цел, събирането става Църквата – цялата Църква, а не само част от нея (Вж. Рим. 16:23).

Съборният характер на църковната община става ясен и от факта, че целият живот на Вярващите се отразява в нея.

Протопрезвитер Антоний Алевизопулос (1931 – 1996) е роден в Казарма, Гърция. Завърши богословие в Атинския университет и защитава докторска степен по богословие и философия.

Ръкоположен е за презвитер през 1962 г. и служи в Германия, а впоследствие в Гърция, в Амбелокипос и Атина, където остава до своята смърт.

Като секретар на Синодалната комисия по проблемите със сектите към Атинската архиепископия отговаря за пасторското отношение към ересите. Ръководи Гръцката православна асоциация на родителите, както и други църковни организации. Участва в много международни семинари, включително и в България. Автор на 40 книги в областта на пасторската дейност, която обхваща енорийския живот, изясняването на православната вяра и пасторския подход на Църквата към различните ереси.

Свещениците са към каноничния православен епископ на областта, който пък е гаранция за присъствието на Иисус Христос в богослужебния живот и за единството на Вярващите помежду им и с главата на Църквата. В енорията тържествено се извършват свято Кръщение, миропомазване и всички свети тайнства. Тук енориашите се събират заедно „в Църква“ и всеки член посредством енорията е част от съборната Църква. Енорията, както и монашеското общежитие, не е част от Църквата, а е цялата Църква, тъй като нейната всеобхватност и правота е вътрешно определена.

Енориашите са призовани да бъдат едно тяло и в ежедневните си преживявания на тялото чрез участието си в светата Евхаристия; това звучи и в призыва в края на божествената Литургия: „С мир да излезем“. Дълбокото единство и мирът на едното тяло и единия Дух, на едната надежда и единия Господ, на едната Вяра, едното Кръщение и единия Бог и Отец на всички (Еф. 4:4-6) трябва да бъдат приложени на практика в ежедневието на Вярващите. На всеки един от тях е даден различен дар. Така всеки си има своя роля в тялото на Църквата и използва дара си за наставление

на другите членове и на цялото тяло. Даровете на Духа не са дадени, за да бъдат използвани egoистично (1 Кор. 12:7-27; 14:12, 26). Те не трябва да бъдат откъсвани от събратията; човек трябва да използва дара си за полза и наставление на тялото (Мат. 24:45-51; 25:14-30; 1 Петр. 4:10-11). Тази възможност за дар става реалност, когато целият духовен живот на всеки Вярващ има за свой център богослужебното събрание, в което хармонично участва.

За съжаление в по-големите градове големите енории с голям брой енориращи вече не работят в рамките на формулата „едно в Христос“ и „членове един на друж“. Това е въпрос, с който Църквата трябва да се справи и да търси други структури. Но каквито и други структури да се търсят, те трябва да пазят основните апостолски организационни елементи на Църквата и не трябва да са плод на човешко хрумване, нито на човешки методи, а най-малко пък трябва да включват критерии и модели „от този свят“ – нещо, което би означавало секуляризация на Църквата.

Цялата организационна структура на апостолската Църква има за свой център божествената Евхаристия и осигурява приемствеността и

автентичността в Църквата, непрекъснатото общение и единство с главата – Христос, защото Той е Този, „Който се принася и е принасян“, както се казва в една от молитвите в св. Литургия. Това означава, че не е позволено новите структури да са откъснати от общение с епископа и трябва да имат за пастири презвитери, които са в единство с епископа. Защото епископът е този, който изобразява и стои на мястото на Христос, а презвитерите, които получават ръкоположението си от епископа, представляват апостолския съвет.

Свети Игнатий Антиохийски, епископ в древната християнска Църква, на когото принадлежат мисли, казани по-горе, подчертава единството на Църквата, като наставя, че там, където е епископът, там трябва да бъде и множеството верни; не може да има свeta Евхаристия без единение с епископа.

В общението с епископа се пази единството на цялата Църква. Всеки епископ трябва да е част от местния епископски синод, припознат от всички останали епископски синоди на Православната църква по света. По този начин, чрез местния синод, всеки епископ е в

единство с всички други епископи по света.

Според раннохристиянската традиция местните синоди се председателствали от епископите на главния град на един народ и така с решение и признание от Православната църква били създадени самоуправляващите се православни църкви (патриарши, архиепископии, митрополии). Патриаршията, която има „върховенство“ по чест срещу самоуправляващите се православни църкви и служи на единството и сътрудничеството на всички православни църкви, е Константинополската Вселенска патриаршия. Всички православни църкви са в единство на Вярата и богослужението и пазят юрархичните структури на ранната християнска Църква. Ако възникнат изключително сериозни въпроси, които да заплашват Вярата и живота на Църквата, с тях се заменят поместните или по-големите синоди или събори.

Цялата организационна структура на Църквата се основава на евхаристийното общение. По тази причина няма „пирамidalна“ юрархична структура. Вселенският патриарх по отношение на другите ръководители на поместни църкви заедно с всички епископи е първи сред равни (*primus inter pares*). ■

архимандрит Андреас Конанос

УКРЕПИ ДУШАТА СИ

ТОМ I

Издаха храм „Св. Мина“
Велико Търново, 2014

Ново заглавие на българския книжен пазар зарадва читателите на православната литература. Сборникът „Укрепи душата си“ се издава от енорията на Великотърновския храм „Св. Мина“ с благословението на Великотърновския митрополит Григорий. Книгата включва седем завладяващи беседи на архимандрит Андрей Конанос. Преводач на книгата от гръцки е Константин Константинов, а редактори на българското издание са Свилен Тутеков и Иrena Иванова.

Архимандрит Андрей Конанос е роден през 1970 г. в Мюнхен (Германия), а от 1977 г. живее в Атина. Завършила класическа гимназия и Богословския факултет на Атинския университет. През 1999 г. блаженият архиепископ Христодулос го ръкополага за дякон, през 2000 г. – за йеромонах, а по-късно е възведен в сан архимандрит. Канен е като лектор в много градове на Гърция, Кипър и САЩ. Текстовете на неговите радиобеседи са публикувани на английски и в два сборника на гръцки език.

В предговора към българския читател протойерей Добромир Димитров пише: „Прег нас е словото

на архимандрит Андрей Конанос. Подчертаваме словото, тъй като настоящата книга съдържа част от неговите радиобеседи. Има нещо романтично да стоиш пред радиото и да слушаш онзи, който говори. Още по-хубаво е, когато слушаште са много и са събрани заедно, а после споделят чутото, подобно на споделеното и чутото в Божествената Литургия. Така беседата оживява и вълнува сърцата и умовете на търсещите смисъла и целта на човешкия живот, на това, което става във вътрешно-скрития човек на сърцето (1 Петр. 3: 4).

Да, именно за човека на сърцето става въпрос в беседите на архимандрит Андрей Конанос, за човека, търсещ Христос и Неговата благодат, който искрено гладува и жадува за съприкосновение с Бога. Този глад можем да дефинираме същевременно и като глад за Другия човек, нашия близък, който неминуемо става път, цел, радост и критерий в откриването на Бога.

Разкрито по този начин, богословието на архим. Конанос е живо и опитно, извлечено от живота на днешния забързан, тъжен и са-

мотен човек, който – отруден и обременен от своите комплекси и провали, надява маската на егоизма и става чужд и непознат за всеки. Поради това авторът дава рецепти за преоткриването на радостния живот, който започва болезненото и честно осъзнаване на нашата изолация в измисления свят на егоцентризма и с желанието за жива връзка с Бога и близния. Със смъркането на тази маска, животът ни се превръща в духовно пътешествие, сякаш ясно виждаме с нови очи красомата на Божието лице и красомата на всяка човешка личност, носеща дълбоко в себе си Христовия лик.

Поради това част от тези радиобеседи бяха преведени на български, за да стигнат до повече хора, които искат да познаят себе си и Бога, които имат нужда от утешение в това забързано, консуматорско общество. Надяваме се тази книга да бъде в помощ на нас – съвременните малки подвижници, които се опитваме да преодоляваме собствения си егоизъм, въображаемото скривалище на нашата самодостатъчност и да отворим битието си за Христос и нашия близък.

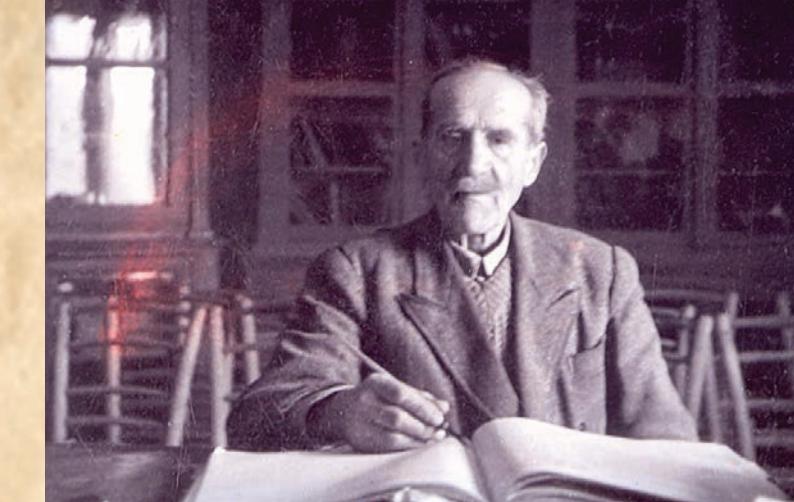
Маргарита Друмева

БИБЛИОТЕКАРЯТ В НАЧАЛОТО НА БЪЛГАРИЯ

Не знаем много за него. Фрагментите от живота му не са достатъчни да нарисуваме картина на неговия живот с всичките му багри. Личността му не е толкова значима, колкото ѝ е нужно на историята, за да обрне към него благосклонното си лице. Но той – библиотекарят на края на България, живее във време, което очертава силуета му. (Или може би „началото на България”, както винаги възразяват силистренци, защото „оттук започва родината“.) Историята не винаги е изрядното огледало, в което се отразява величието. Изкуството да си в центъра на проекторите не винаги е изкуството на значимостта, понеже в Божиите очи

е различно. Все пак, когато мисля за Диоген Вичев – библиотекарят от Силистра, виждам живота му като в черно-бял филм. Виждам малки къщи с олощени мазилки, пусты улици, румънски полицейски патрули и сянка на мъж с голяма гърбица. Чувалът с книгите на гърба му сякаш се е спречнал с него. Тази сянка ще я виждаме непрекъснато през целия ни разказ за онези времена в Южна Добруджа, прехвърляла две балкански и две световни войни, но най-страшната от тях и най-продължителната е борбата за правото на един народ да знае кой е и как се изричат на собствения му език изконните човешки мъдрости. Но нека да влезем във „филма“.

1913 г., Бакаловото кафене в центъра на град Силистра. Влизат мъже и си поръчват кафе. По лицата им има загриженост, няма я предишната оживеност и весела гълъчка. Разговорите са предпазливи и пестеливи. На 29 юни, на Връх Петровден, в града е установена румънска власт. За кратко целият живот на силистренци се преобъща – българският език в училищата е забранен, в църквата се служи само на румънски език. Новата власт издава заповед да бъдат унищожени българските книги.

Сред мъжете в кафенето е Диоген Вичев – библиотекарят. Към него приближава мъж, с бързи жестове взема подадената от Диоген книга и я скрива под палто си. След него изва втори, трети... Единственият светилник за българска просвета и култура в мрачните години на двете румънски окупации на града са българските книги, които Диоген Вичев пренася на гръб в чували по тавани и мазета на близки и приятели, за да ги скрие от казионната власт.

На втория етаж в Бакаловото кафе не са скрити книги. Пред кафенето спират въоръжени румънски жандарми. 12 май 1915 г., ден след като силистренци честват деня на светите братя Кирил и Методий. Докато соб-

ственикът на заведението разговаря с тях, Диоген Вичев спуска от втория етаж на кафенето книгите по дъска, както се спускат тухли при строеж на сграда. Няколко мъже ги пълнят в чували и ги скриват на тавана на румънската префектура – най- сигурното и най-дръзкото скривалище.

„Бай Диоген“, „яяго Диоген“, „библиотекарят“, „Вечният библиотекар“ – така е познат той на съгражданите си. Диоген от Силистра държи в ръката си книга в продължение на шест десетилетия. Тя е неговата светлина и грижа. За него поколенията казват: „Камо в книга с посивели корици е замворен животът му“.

Диоген Вичев е роден на 14.02.1874 г. в Силистра. Коренът му е от с. Драгоеvo, Шуменско, където се разиграва действието на „Нещастна фамилия“

от Васил Друмев. Семейството се установява в Силистра, но не след дълго трима от петимата братя са принудени да избягат в Браила и стават хъшове. Иван, бащата на малкия Диоген, се връща в Силистра само за да вземе със себе си съпругата и малкия си син.

И петимата братя се включват в Освободителната война (1877–78 г.) Ангел и Стоян загиват в боевете при Шунка, Тодор – загива при Плевен. Иван и Димитър оцеляват и доживяват Освобождението. Със семействата си се връщат в Силистра.

Подслонът, който дава румънската върхава на българските революционери по време на национално-освободителните борби, се оценява положително от нашия народ. Столици възрожденски гейзи намират убежище в румънските градове. Румъния гори понякога толерира и финансира българското революционно движение. По време на Освободителната война (1877–78 г.) северната ни съседка участва със 125 хилядна армия, от които приблизително 10 000 румънци загиват при Плевен, Видин, Оряхово. Преселенията вследствие на руско-османските войни през 19 в. водят до установяването на десетки хиляди български семейства на румънска

територия, която успешно се интегрират отвъд Дунав. В страната действат множество български организации, училища и църкви. Всичко това обаче се променя коренно след възстановяването на българската държавност.

Старият хъш Иван иска да види сина си „голям човек“ – офицер или учител. Диоген завършва педагогическото училище в Силистра, открито през 1890 г. Силистренци наемат архитект чак от Виена и се включват кой с каквото може в построяването му. Коста Карагеоргиев например докарва чамови дъски чак от Будапеща. Сградата е в стил Виенски барок, с часовников кула, над която се извиват статуята на Прометей. Тук се гответ учители за цяла Добруджа. Броят на учениците понякога достига до 400.

Диоген Вичев продължава образоването си в Пловдив, където учи две години, след което постъпва във Военното училище в София. Но той не иска това. Военният походи му тежат. Завръща се в Силистра и става общински чиновник. Пише служебни писма, изпълнява чиновнически задължения, но и там не намира мястото си. През 1899 г. Диоген Вичев е назначен за библиотекар в градската об-

Силистра. Народната Банка

щина, където намира истинското си призвание. Книгите стават негова съдба. Той поема по-късно и ръководството на библиотеката при читалище „Доростол“.

До 1913 г. Силистра се превръща в столица на периодичния печат в Южна Добруджа. Още през 1883 г. тук започва да работи първата печатница и книжарница на ломчанина Димитър Иванов, където се издават 20 вестника и списания: първото българско музикално списание „Кавал“ (1884) от капелмайстора на Моравската гивизия Карел Махан, първият педагогически вестник „Народно училище“ (1886). Две години по-късно Донко Анчев превежда на български език „Борис Годунов“ от Пушкин не в стихове, а в проза, и именно от Си-

листра тръгва изданието към българския читател. Същият по-късно превежда и пушкиновата повест „Дубровски“, издание на книжарницата на братята Донко и Петър Анчеви, както и „Ромео и Жулиета“ от Шекспир заедно с Димитър Тончев. Превеждат от руски, вероятно затова името на Жулиета е записано като Джулиетта. Двамата са и редактори, и издатели на книжката (1890) в печатницата „Сие и П. Армянов“. Божил Раиков, бивш окръжен управител на Силистра, също превежда тази творба и я издава седем години по-късно във Варна. В Силистра е издадена и първата книга със стихове на Цанко Церковски (1892), тогава ученик в педагогическото училище: „Няколко Цанкови стихотворения из печалните му часове“.

Карел Махан е музикален теоретик и изследовател на българската музика, публицист, композитор и диригент на първия хор в градчето. Той публикува в създаденото от него сп. „Кавал“ информация за литературно-музикални вечеринки, на които звучат песни от Менделсон, А. Божинов в изпълнение на ученическия смесен хор, както и руски песни от ученическия мъжки хор (март 1894). В техния репертоар влизат още химна на братята Кирил и Методий, хор на селяните от „Прогадената невеста“ на Б. Сметана, произведения на Монюшко и гр.

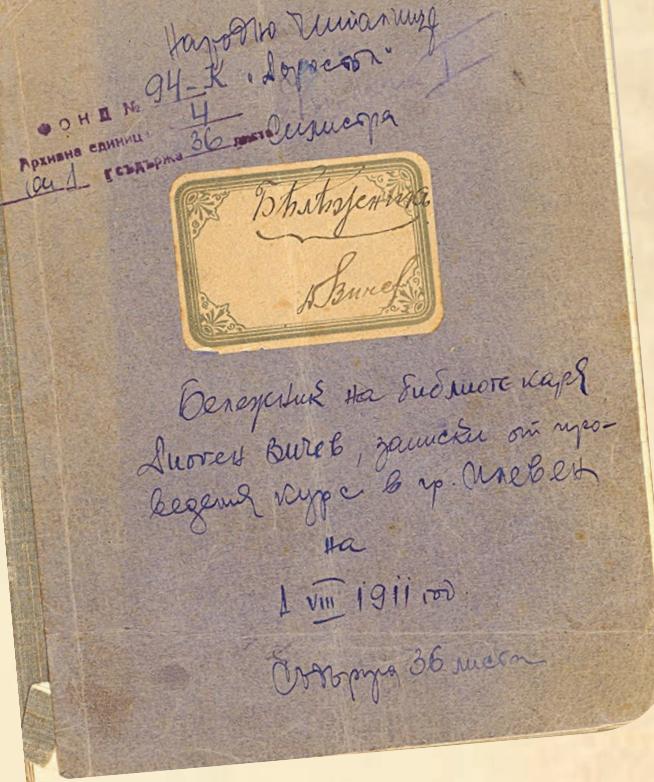
Тук е направен и първият превод на Ботевото стихотворение „Хаджи Димитър“ на руски език от конния офицер Л. Г. Багаевски, който престоява доспа време в добруджанско село Алфатар по време на Руско-турската война. В неговите записи е отбелоязано, че местните учители са му предоставили различни български литературни творби, някои от които са били „абсолютно забранени“ от турските власти и са се пазели в тайници по домовете на просветениите родолюбци. Оригиналният текст на „Хаджи Димитър“ е бил предоставен от писаря Добри Киряк и учителя Нейко Великов.

През 1897 г. в Силистра се открива първото спортино дружество „Доб-

руджански юнак“, чийто основател е преподавателят в педагогическото училище Хараламби Стефанов. През 1903 г. в ръководството му влиза и шампионът по гимнастика – швейцарецът Луи Айер, също учител в педагогическото училище, който съдейства за развитието на масовия спорт в градчето и практикуването на най-разнообразни спортове.

През 1902 г. военният изобретател Харалампи Джамджиев по свои чертежи саморъчно изработва първата българска механична птица-орнитоптер с еластични криле, които се размахват в посока нагоре, назад и надолу с помощта на велосипеден триколесник. Първите си опити за летене Джамджиев прави в околностите на града с различна височина на полета.

Диоген Вичев завършва в Плевен библиотечен курс (1911 г.), откъдето е запазен до наши дни неговият бележник със записи. През същата година силистренци с тревога следят големите военни маневри, които Румъния предприема в Добруджа, а българското правителство недостатъчно оценява предупрежденията на българския военен аташе ген. Кисельов, че в лицето на северната ни съседка вече имаме сериозен противник, който спешно трябва да се неутрализира. Берлинският конгрес (1878) посява

семената на раздора между Румъния и новото Княжество България. Русия присъединява Южна Бесарабия като компенсира Румъния със Северна Добруджа.

Българите в Бакаловото кафе обсъждат политиката и се опитват да прогнозират какво ще се случи. След Освобождението Сърбия и Румъния се опасяват от образуването на голяма българска държава, която заплашва балканския паритет на силите. Румънската дипломация неколкократно поставя въпроса за промяна на добруджанската граница пред великите сили. На 9 май 1913 г. в Санкт Петербург се провежда конференция с участието на Германия, Англия, Австро-Унгария, Италия и Франция,

на която е взето решение България да отстъпи на Румъния град Силистра, но понеже останалите искания на румънците са отхвърлени, на север от Дунава се чуват гласове за зарабване на Южна Добруджа.

Удобният момент за това настъпва само месец след конференцията в Санкт Петербург – избухва Междусъюзническата война. Използвайки крайно притеснителното военно положение на България в центъра на

Балканите и обстоятелството, че българската армия е ангажирана изцяло в бойни действия срещу Сърбия и Гърция, румънската армия напада България в гръб (29 юни 1913 г.), залявява Южна Добруджа и достига до околностите на София. Този румънски акт Богу до капитулацията на България и новото статукво на Балканите е узаконено от Букурещкия мирен договор, подписан от балканските страни на 10 август 1913 г. Според неговите клаузи „новата граница между България и Румъния тръгва от Дунава, по-нагоре от Тутракан, по течението на реката и достига до Черно море на юг от Екрене“. Последиците от първата национална катастрофа са ужасяващи за България – Южна Добруджа – житницата на България, е присъедини-

на към Румъния. Това е област от с 273 090 души, от които само 6090 са румънци.

Попресен от събитията, през 1913 г. композиторът Александър Кръстев пише музика по стихотворението на Любомир Бобевски „О, добруджански край“, който се превръща в химн на Добруджа. По времето на румънската окупация Кръстев е ученик в силистренското педагогическо училище, а после става учител. Мелодията композира като изблик на съпричастие към съдбата на българското население тук, подложен на терор и зловеща асимилация. През 1915 г. разучава химна с катедралния хор и морския флотски оркестър във Варна.

Румънското нахлуване от 28.06.1913 г. се приема от българите като неоснователен вероломен акт и неочеквано предателство от доскоро приятелска Румъния. По улиците на Силистра се разхождат румънски патрули, които българите наблюдават през прозорците на Бакаловото кафе. И румънците са християни, както и българите. Коя е причината за последвалата жестока и тотална асимилация на българското население в Южна Добруджа, която довежда до конфискуването на земите им – за две десетилетия са отнети от коренното население около 500 хиляди хектара земя, затворени са 276 български училища (в навечерието на Втората световна война остават само 4 български училища в Южна Добруджа, едното е в Силистра), прогонени са

българските учители, затворени са 57 български читалища и всички библиотеки, а техните книжовни фондове – разпърснати. Българите са лишиeni от кредити и са обложени с тежки данъци. Отнети са имотите на църковните настоятелства и от 112 български църкви през 1912 г., само няколко остават незаети от румънците.

Мъжете в Бакаловото кафене се опитват да обяснят откъде идва това отношение на превъзходство и високомерие спрямо българите, което четат всеки ден по лицата на румънските патрули. Вероятно тезата за „латинските“ корени на румънската нация и вярата, че са наследници на имперско величие? Неведнъж преминаващите през града учители разказват за демонстрации на румънския елит, според който „мисията“ на румънците е да носят развитата цивилизация сред другите съседни на тях „славянски Варварски“ народи.

„Каква „развита“ цивилизация ще да е тази, която затваря църквите и изгаря книги“ – продължава спора някой от ъгъла в кафетериума. „Ами нашата средновековна българска държава – подема дрог – се е простирала далеч на север в днешните румънски земи, когато не е съществувала румънска

държава. В техните църкви все още има текстове на кирилица. Българите са имали културно-просветителска мисия не само сред част от славяноезичните народи, но и сред румънците“...

Силистренци събират цялата си вътрешна енергия, за да оцелят. Диоген Вичев се противопоставя на намерението на новата власт да унищожи библиотеката. Арестуват го, но успява да избяга.

Избухва Първата световна война, много силистренци са мобилизирани. На 1 септември 1916 г. Румъния напада Австро-Унгария, чийто съюзник е България. Българската войска настъпва в Южна Добруджа и слага край на румънското управление в редица български градове, които отново влизат в пределите на родината. Силистренци лукуват за своето освобождение. Диоген Вичев събира останъците от библиотеката, намиращи се на тавана на румънската префектура. В продължение на около една година книгите престояват в кафене „Доростол“, а когато в Силистра пристигат английските войски, кафенето се използва за спалня на английските войници.

Решенията на Нийския договор (1919 г.) са катасрофални за България. Министър-председателят Александър

Стамболовски счупва писалката, с която подписва договора, поради тежките клаузи. Домакините лобезно му предлагат да си я вземе за спомен, но той отказва. Южна Добруджа отново е присъединена към Румъния, където е възстановено статуквото от 1913 г. Северната ни съседка изготвя план (Кадрилатера) за системната колонизация на Южна Добруджа с румънци, куцовласи и цинциари, която има за цел да промени етническия облик на областта, като изтласка компактните български маси и денационализира останалото българско население в областта, подготвяйки окончателното завладяване на Добруджа от Румъния.

По време на Втората румънска оккупация на града, българските книги отново са застрашени от изгаряне. Диоген Вичев ги мести на няколко места, мятач чувалите на гърба си. Най-накрая ги прибира в мазето на житния склад на Васил Калчев.

Планът на румънската власт в Южна Добруджа за асимилация на българското население се „препъва“ в търпението на българите, които успяват да си извършат някои права. Когато през 1920 г. силистренци отварят Българската частна гимназия, Диоген Вичев успява да събере и скрие оцелелите училищни книги и част

от читалищните книги там в малка стая. И продължава тайно да раздава книги на съгражданите си. Силистренци успяват да извършат и създаването на Българско културно общество (БКО), което има право да притежава библиотека с български книги, но не разполага със свои помещения. Чак след десет години читалище „Доростол“ си построява собствена сграда, в която има отредено място за библиотека.

Диоген Вичев работи и като драматург на театралната трупа. Издава български писци и ги предлага на театралните режисьори. На уредите на брат си, че работи повече от всички, отговаря, че не може да остави книгите. „Читалището ми е светлина и аз не мога без него“.

Silistra - O. Stradă.

Когато на 7 септември 1940 г. е подписана Крайовската спогодба, според която Южна Добруджа е върната на България благодарение на блестящите ходове на българската дипломация, Диоген Вичев е пак сред книгите в библиотеката. По време на преговорите румънската страна прави опит да запази поне градовете Силистра и Балчик, но напразно. България трябва да плати 1 милиард леи на Румъния, но и тази операция е извършена перфектно от българските финансисти – предварително са закупени обезценени леи от европейските борци, поради което дългът възлиза на около 30 miliona лева.

Към момента на анексирането ѝ към Румъния през 1913 г., от 286 000 жители ѝ е имала 10 000 са били румънци. До 1940 г. кампанията за колонизиране на района е увеличила броя на румънците и арумъните до 110 000, от които

88 000 се преселват в Румъния според клаузите на Крайовската спогодба, а 65 000 българи от северната част емигрират в България. Много родове остават разделени от двете страни на Дунава.

През прозорците на новите кафенета, открити в малкото градче, мъжете наблюдават стълпотворенията по уличите, преселниците от Румъния, натоварили покъщината си на каруци. Цели села са натоварени във вагони за животни. Градът прилича на Врящ комел, непрекъснато избват нови и нови хора, които споделят: „На зор ни дигнаха. Много бърже. Като те дигат, унищожават всичко... Като ни изнесоха, цялото село беше във влака, във вагони, дето носят животните... Вагоните фучаха от ревове, дето плачехме”...

В Силистра ги настаниват в едно училище, докато ги разпределят. Стела

Иванова и семейството ѝ избват от румънското село Камалой близо до Тулча. Там хората са живели в различни махали – немска, италианска, българска, румънска, руска. „Бяхме дружни, живеехме без разправии. Имаше смесени бракове, ама не много”... Преселват се там от Търново и си построяват хубава къща с голем гвозд... Сега са разпределени в село Окори и им дават земя и къща – „македонска”, без врати и прозорци, покрити с бодли и отгоре с цигли, без ограда. В една къща живеят по 20 човека. „Колко плахаха румънците за нас. Македонците ги занесоха на нашето място, ама те не работят и като ги озорили да работят – избягали в Банат. Земите запустели”...

„През 1940 г. беше страховия, трагедия, селото се разтури – първо изселиха италианците, после немците, ние тръгнахме през 1941 г.”... Като канак на всичко става земетресение. Немците си тръгват само с по един куфар. Българите не искат да отидат в България, понеже всичко им е там. Често ги изпращат в села с местно турско население. Никой не ги познава, никой не излиза да ги посрещне.

Хиляди човешки съдби са обръканни. Кметът на гр. Тутракан Никола

Дяков пише възражение до Румънско-българската комисия в родния си град, казвайки, че след Крайовската спогодба „румънците ни смятат за свои врагове, а българите – за агенти на ромънизма”... „Къде да отидем при това положение?” – въпросът е зададен от хиляди българи, които пресичат границата без да знаят какво ги очаква.

Мнозина живи преселници от Северна Добруджа споделят своите спомени. Петър Радов разказва как са оставили в Румъния нова къща, а в България ги настаниват в изоставените румънски къщи – гунки, изкопани в земята. Мъжете правят народе, за да има къде да спят, „като циганите”. Местното население не гледа с добро око на преселниците, да не би да им вземат земята. На местните дават земя близо до селото, на преселниците – далеч на 30 км. Живеят отделно, на седенки ергенуват отделно, сбор отделно правят. Мнозина искат да се върнат там, където са се родили, където са отрасли. Никой не тръгва за България по желание. Има семейства, които избягват и се връщат в Румъния. Мнозина умират на самата граница, не могат да минат отвъд, да преминат мястото, където са се родили.

Silistra

Grădina publică

Някои българи пренасят златото си в колелата на каруцата, за да не ги намерят румънските митничари, други – във вълната на обете, трети – в живото. Или пробиват крака на стола и там скриват златото. Често румънците намират скритите скъпоценности и ги конфискуват. Разрешават им да вземат само една каруца багаж – „там остана всичко – фуражът, царевицата необрана, живото – хамбарът тежи от зърно, ама какво да вземеш”...

Иванка Денева е живяла в село, близо до Остров. „В училище говорехме на румънски – ако чуят и една дума да кажеш на български, карат те да веста пъти да напишеш „Аз няма да говоря вече български”... След преселването, местните хора не ги приемат, делят се, подиграват им се, наричат ги „цигани“ или „костиковци“, понеже Кос-

тика е много често използвана румънско име. Преселниците играят румънски танц – анонелу, но местните не го възприемат. Както не могат да възприемат и валса, който обично са танцували в Румъния: „Тез не знаят какво е твой танцување”.

В румънските села българите и румънците живеят в едни и същи махали, къща до къща. Обикновено къщите са на два етажа, горе с по три стаи и с „три на асма“. Някои са построени от предишното поколение преселници. Технологията – с чамур – бъркана кал със слама, стените стават дебели, като бетон. Ставате високи, хубави, сундурмата (навес с колони) – постлана с черги. Някои къщи са покрити с бели цигли, други – с камъш от езерото, от който плетат рогозки.

Много семейства се разделят, особено тези със смесени бракове – румънците остават там, българите се връщат. „Мама е вдовица, как не се молеше да не я видя, ама не отстъпиха. Там оставихме и къща, и всичко“... Дядото остава там, едната дъщеря – също, понеже е женена за руснак. Другата дъщеря се връща в България с децата си. „На мама сестрите при гядо останаха. Що не ни оставиха да сме си заедно?“

Тодор Митев си спомня, че хората в румънско са богати, имат много

10 Silistra – ул. драма

земи, „Всеки милее за комшията, а тука не е твой – уж сме същите, ама промяна има“. Възрастните хора плачат, искат да се върнат в къщата, дено са я строили с двете си ръце.

След години се връщат и намират къщите си, гробовете на децата си, а върху камъка – изсечени български имена.

Войната свършва и постепенно животът се нормализира. Отварят лятна читалня в Дунавската градина след установяването на новата Влад. От 1945 г. Диоген Вичев има помощник – Аманас Петров. Понеже през целия си живот той не е имал дом, освен библиотеката, след пенсионирането му през 1950 г. е настанен в старчески дом с 40 лв. пенсия. Ръцете му треперят. Малко преди да си отиде от този свят, го развеждат с кола да види обновена Силистра.

Всички ние идваме от детството – самият живот много пъти потвърждава този израз. Моето детство съвпадна с годините на Брежневото управление в далечно горско селище с население няколко хиляди души. Много жени в селището обединяваше едно – икономията от себе си, любимата и единствената.

Bелката Отечествена война, прегазила като страшен Валяк всички семейства в страната, изтръгнала от обичайното Всеизгнание и унищожила повечето мъже, преобърна целия ни живот. Впрягајки се в селското стопанство вместо конете, необходими на фронта, заменяйки мъжете на машините, в гората, в сеченето на дървета, жените не успяха да излязат от тези релси гори и няколко десетилетия след края на Войната.

За това до голяма степен съдействаше и работата на партийните органи, насочена към това да не се дава възможност на жената да се задържа във ѝ. Гръмките лозунги за това, че за жената са отворени всички пътища и тя е пълноправен строител на комунизма, бяха съпътствани от една съвсем еднозначна политика. Например, при раждането на дете ѝ даваха само два месеца отпуск по майчинство, а след това – или ясли, или, ако има късмет, някая пенсионирана роднина поемаше грижата за детето. При проектирането на селищата се предвиждаха такива мънички кухни, че в тях беше невъзможно да се събере цялото семейство за вечеря или обяд, а мястото стигаше само колкото да изпиеш чаша чай с някакъв сандвич сутрин. И ненатрапчиво (през

50-60-те години гори и агресивно) се насаждаше идеята за това, че всички женски ръкоделия са нещо еснафско и в жилищата всичко трябва да бъде по спартански, нищо излишно.

„Аз съм за жена и мъж – и за крава, и за бик“, „Жените с лопата да ги ринеш, а мъже все не стигат“, „Да пазиш жената, значи да не уважаваш себе си“, „Мъжът в дома е истински празник“ – въздухът беше пропит с тези послания, те стояха в основата на отношенията между мъжете и жените. Постъпили в градски учебни заведения след училище и устроили се в града, хората продължаваха да носят със себе си тази субкултура.

Жените, наравно с мъжете, в ранно утро отиваха в гората и там по цял ден, независимо от атмосферните условия, сечаха съчки от отсечени дървета. Цяла година в работно облекло, тежък физически труд, а вечер във ѝ – пране, често на ръка, и изплакване в реката (през зимата – в някая дупка в леда), готовене и... алкохол за освобождаване от напрежението. Пиеха почти във всяко семейство, боят беше нещо обикновено, нерядко ставаха и убийства. На фона на всичко това четенето на книги, слушането на класическа музика и гледането на различни спектакли по телевизията (каквито, трябва да отбележим,

имаше много и госта добри), бяха по-скоро изключение, отколкото правило. Този начин на живот не предразполагаше към културно прекарване на времето; при това всичко трябваше да бъде „като при другите”, тоест мъжът и децата – нахранени, облечени, обути, а жената и майката – на принципа „каквото остане”.

Разбира се, те не умираха от глад и не ходеха голи, но тежкият физически труд, храненето с картофи и третокачествени, сивкави на цвят макарони, не спомагаха за добро здраве. Мляко, извара и месо присъстваха на масата само в случай, че семейството гледаше крава или няколко кози и свине. Градини имаха всички, нали картофите, марковите, цвеклото в магазините бяха в малко количество. И се получаваше така, че обикновената жена отработваше по две смени на ден – в обществото и в семейството.

Вие ще кажете: но тя не е сама, нали има мъж и десет? Да, в някои семейства подговарящите деца помагаха на родителите в домакинството, но вече постепенно течеше процесът на превръщането на детето в малък семеен бог, на когото не даваха да падне и прашинка и не товареха с никакви задължения. В такива семейства дори не се поставяше въпросът кое е първостепенно – зъбни протези за мама или момонег за сина; момонегът, разбира се, беше по-важен! А

много може се ръководеха от принципа: днес съм си отработил своето и ще почивам. Имаше и други, които помагаха на жените си с каквото могат, но никой не говореше открыто за това: иначе ще го нарекат „женка“ или „мъж под чехъл“.

Външният вид е отделна тема. В магазина докарваша грехи и обувки, но представете си следната картина: летни рокли, от 38-ми до 60-ти размер, един модел и една разцветка. И цяло лято в селото, ту тук, ту там, срещате своя „зестра“, с различни габарити и на различна възраст. „Като излезли от инкубатор“ – шепнхеме си помежду си. И така беше за всичко. Добре бяха тези, които умееха да шият и имаха шевна машина; о, колко се радваха младоженците, когато я получаваха като зестра! Те можеха да си шият сами, платове в магазина имаше редовно, но нямаше крошки, книги по шев, и само две женски списания – „Работница“ и „Крестянка“ – горе-долу опитваха да задоволят нуждите на жените.

Самият начин на живот отказваше на жената правото да бъде нежна, женствена и ласкова. Каква ти тук усмишка и лъчезарен поглед, ако жената и майката се връща от работа цялата изморена, с презгракнал глас от опитите да надвиши бучашия трактор, а цялото ѝ обкръжение използва руския език само за ругатни. Как га не си спомниши „Руските жени“ на Н. Некрасов!

„Жената трябва да оре, да няма слабости и никога да не се оплаква – наставляващите моята приятелка майка ѝ, едра, пълна жена – и изобщо, момичета, запомнете, че докато угаждате на мъжа, той ще бъде с вас. Започнете ли да угаждате на себе си: всяка ви там чорапки, роклички, гринове – направо го отпиши, той ще избяга при тази, която ще го носи на ръце, а финтифлюшките не са необходими на никого“. Закръглената красавица се превръщаше в гренадир в пола, и само черно-бялата сватбена снимка показваше каква хубава девойка са били някога с мъжа, който към момента на този разговор вече се е превърнал в непоправим пияница. Но

ние все още бяхме търдите млади, за да разбираме, че това е анти-пример за отношение към себе си.

А майка ми, забелязала в един момент влечението ми към красавите парцалки, отсече рязко: „Ти какво, женствена ли ще бъдеш? Ах, още една кокетка се е родила! Главното е мозъкът и доброто образование, а колкото до останалото: чиста, спремната, изгладена – това е достатъчно“.

Така майка ми изрази своята ненавист към свекърва си, която беше модистка и никога не излизаше от къщи, даже и в гвора, в пеньоар – а само в рокля или костюм, копринени чорапи, тъй като страдаше от раз-

ширени вени и смяташе за неприлично да показва краката си с изпъкнали сини вени. Баба много се грижеше за здравето си, редовно си правеше изследвания и прегледи, ходеше на санаториум. Но двете жени взаимно не се долюбваха, за което имаше основателни причини, и аз, мине не мине, много дразнех мама поради външната си прилика с баба.

Всички добри навици, които трябваше да взема от баба, бяха обявени извън закона. А на мен ми беше казано, че главното е да се уча добре, да бъда послушно, примерно момиче, кое то след това ще трябва да постъпи в техникум, а след завърширането му ще се омъжи за някое свястно момче от тина „да не пие и да не бие“. Жената не трябва да „се разсейва“ с никакви украшения, дрехи и още по-малко – колкото се може по-малко – да проявява вниманието към собствената си персона, всичко трябва да бъде насочено към семейството, без което ти нямаш никаква стойност. Но какво да кажа: първото дете винаги е експеримент, само какви чудни теории не се изпитват върху първите деца, а след това пламъкът угасва, родителите стават по-възрастни, по-мъдри и на следващите деца им е по-леко. Обичах майка си и предчувствах, че заедно не ни е отпуснато много на този свят, затова приемах всичките ѝ наставления като ръководство в живота.

Първата лампичка, че нещо не е наред в тези правила, ми светна, когато бях на тринацет години. Баща ми беше изпратен на курсове за повишаване на квалификацията за девет седмици, и за този срок мама беше решила да направи козметичен ремонт върху: да боядиса таваните, да налепи нови тапети, всичко да изпера и измие. Ние с брат ми се стараехме да ѝ помагаме, но естествено, по-голямата част от натоварването легна върху нея, и то все след работния ден. За девет седмици замисленото беше изпълнено, но последния ден, когато слагахме щорите, на мама внезапно ѝ прилоша. Уплашени, извикахме „Бърза помощ“, и мама се озова на болничното легло. Лекарят каза, че не бива така да издевателстваме над себе си и че всичко можеше да завърши много по-трагично. Но лампичката, както светна, така и угасна, младостта е безгрижна.

Родителите ми остаряваха, а мен в един момент започна да ме обижда отношението на мама към самата себе си – умна, добра жена и изключителен професионалист, тя толкова се грижеше за мъжа си, пренебрежавайки себе си, че започна да изглежда по-възрастна от него, а в действителност беше много по-млада. А около добре гледания, представителен мъж се завъртяха самотни жени, които коннееха за семейство и лично щас-

тие, а това, че той беше семеен, не представляваше никаква бариера за тях. Това ме обиждаше, и още как, но не си правех никакви изводи от ситуацията. След време родителите ми се преместиха в друг град, там последва повишение, нов кръг от приятели и, о, ужас! – цялата теория на мама за икономията от себе си отиде на кино. Поначало принудена да приеме новите правила на играта, тя много бързо се усети какво трябва да прави. Okаза се, че можеш да не се обвиняваш, че вместо дървените обувки, мазолите от които не заздравяваха със седмици, можеш да си купиш хубави, кожени, по-скъпи и да лятиш над земята, а не

с мъжествено лице да преодоляваш крачка след крачка; и роклята, ушита по поръчка, изглежда много по-добре, отколкото „кальф на бронетранспортьор“ от магазин „Богатир“, за която трябваше да чакаш с месеци.

След това тя реши, че е време да обясни и на мен положителните страни на това явление, но това не стана веднага: за почти петнайсет години мисълта за това, че от себе си можеш и трябва да пестиш, така дълбоко се беше вписала в мен, че аз на часа от хървачи всичките ѝ предложenia. При редките ми гостувания у дома тя ме влечеше в магазина, предлагайки ми да премеря едно или друго:

Виж колко хубаво ти стои тази рокля! През сълзи пробвах ту едно, ту друго, и започвах да търся „основателни“ причини да се откажа от покупката. Аз искрено не разбирах защо трябва да губя време за тези парцалки; ето, тази пола и блузка, които нося вече две години, изглеждат прилично, чистички и изгладени. Не, не искам да ползвам декоративна козметика, прощарай, мамо, но няма да хоя и на профилактични прегледи. И през в-

канцията има време да го направя, и засега нищо не ме боли. Без да забелязвам, аз бях отгледала в себе си жаба, която зорко контролираше всяка копейка и просто обезумяваше от алчност, ако решавах да си купя нещо, по нейно мнение, излишно. Това не се отнасяше само за книгите, „жабата“ много обичаше да чете.

А след това се появи семейство и моята свекърва просто беше във възторг от такава позиция! Впрочем, няма как-

во да се чудим: колкото повече песня от себе си, толкова повече имаше за нейния син, нали по повод на разходите за близките моята „жаба“ не казваше нищо. Търсех евтин зъболекар, за да може мъжът ми да има достатъчно средство за резерви части за колата и за патрони за пушката, въпреки че той настояваше на противоположното.

Лампички, че това е неправилно, че не бива да се отнасям така към себе си, светвиха ту myk, ту там, но тази, за

която бяха предназначени, не ги забелязваше.

Първото камъче от основата на огромната скала се откъсна в момента, в който здравето ми рязко се влоши. Всяка есен прекопавахме с права лопата голям участък земя на Вила-та. На моите многократни молби да купим мотофреза, неизменно ми отговаряха – скъпо е, има достатъчно безплатна работна сила, ти и мъжът ти. Че това е тежко за една жена, изобщо не се вземаше под внимание: ама, че си изнежена, къде си расла, а ние като бяхме млади... и започваха спомени за това колко тежко е било през 50-те години. Тази есен земята беше тежка като никога, лятото имаше много дъждове и тя просто беше подгизнala. В резултат на това последвиха силни болки в гърба – не можех нито да седя, нито да стоя. Лежеши по корем, аз ругаех себе си за каквото се сетя: хубаво се подреди, искаш ли да останеш инвалид, какво ще стане с децата, изобщо, как ще я караш? В продължение на няколко години се наложи да преминавам курс на лечение, но повече не взех лопата в ръце на Вила-та!

Реших за себе си, че да възстановя здравето си е една от главните ми задачи за определен период от време. Поддържането му в добра форма – задача за целия останал живот; следователно, пренебрежителното

отношение към своето здраве се изключва.

Но „жабата”, която разко се възпротиви на опитите да харча пари за здравето си, беше строго предложено да мълкне.

Току-що се бях „договорила” с нея, и последва удар по главата – развод. Беше ми противно и болно, но благодаря на бившия си съпруг за горчивата попара, която, след като изсърбах, аз откъртих още няколко камъка от основата на скалата – уговорих „жабата” да се съгласи да сменя гардероба. А като за начало – да отрежа косата си; осем години я отглеждах, мързехе ме да ходя на фризор на всеки два месеца, какважа икономия само!

Сядам на фризорския стол, фризорката взема моите косища, претегля ги в ръка и казва: „Хубава коса... беше. Още няколко месеца, и щяхме да загубиме повече от половината коса, толкова е отслабнала”. Избирате прическа, а „жабата” шепне: „Пострижи се като момче, помниш ли, така се постригваше на младини, така е най-евтино”. Аз отново я отпращам надалеч и се съгласявам с варианта, който ми предлага фризорката. Вървя из града, среща ме една позната и ме гледа помресена: не можах да те позная, прическата та се е променила, изглеждаш по-млада с цели

десет години! „Жабата” ахна и малко съв размерите си.

И така, морално бях готова да преобрънна целия си гардероб, горчивата попара си беше свършила работата, бях отслабнала с повече от петнайсет килограма. Но не само това, но и разговорът със сина-тийнейджър, който се състоя малко преди това.

– Мамо, престани да се обличаш така, ти все доизносваш дрехи от предишния живот. Момчетата не ми вярват, че ти си такъв специалист – такива специалисти получават добри пари и се обличат по съответния начин.

Изчерьвявам се и разбирам защо той гледа да не се приближава към мен в гвора, когато се прибирам от работата. Наистина, неспециалистът няма да забележи истинския скъпоценен, на който, за да стане украшение, му е необходима обработка и шлифоване; и ако ти изглеждаш невзрачно като мишка, то може да си много умен, но собственото ти дете в никакъв момент ще постави под съмнение твоята значимост.

Преглеждам Вещите си и осъзнавам, че за последен път съм си купила нещо стойностно, още незагубило вид, в института и целия гардероб трябва не просто да се смени, а да се изхвърли на боклука. Една особена, хазартна тръпка, празни рафтове и хитрите очи на дъщерята: „Мамо,

хайде да отидем да ти купим дрехи, ще ме вземеш ли със себе си?” „Жабата” онемя от този неочекван обрат на събитията и сълзило попита: какво ще стане с мен, прогонваш ли ме?

– Как, закъде съм без тебе? Ти ще бъдеш моя трезв съветник и ограничител, за да не се простирам твърде нашироко. А сега ще отидем с дъщеря ми да си купим дрехки, тъкъм после ще караем на хляб и Вода. Но и не бъди прекалено дръзка, ако започнеш да пишиш, че това или онова е скъпо, ще намеря нещо още по-скъпо и ще си го купя. Лесно е да се каже, трудно е да се направи.

„Жабата” се съгласи, а с времето влезе в нова роля и стана една такава важна, разсъдителна. Още щом очите ми попаднха на нова пола, тя спокойно казваше: „Какво искаш, в този стил имаш цели две, ще ги износиш и ще купим друга, нали сега си дошла за чорапогащи?” Начете се на всяка в книжки, изработи си своя философия и понякога ме уговоряше: аз не съм „против”, „за” съм, но преди да си купиш нов сервиз, погледни го, подръж го в ръце и си помисли. Ако нямаш такъв и много ти се иска – купи го. Сутрин преди работа ще пиеш Вода, вече няма да имаш пари и за чай”. Все шегички, но с различен смисъл.

Каквото и да ставаше, процесът на осъзнаване на своето право да харча своите пари за себе си отне извест-

но време. Изпитвах чак физическа болка, когато вземах портмонето, за да платя.

Всичко окончателно си дойде на мястото, когато започнах да пиша дисертацията – колко книги ми се наложи да купя, колко ежеседмични пътувания до Ленинската библиотека в Москва ми се наложи да направя за няколко години! За такъв период от време всеки народ може многократно да се промени. А като узна колко средстава трябва да вложа за публикуването на двете статии в списанията на ВАК и за самата защита, моята „жаба” изхъка, но като разбра, че няма кой да се смили над нея, извика: „Ех, мечка страх, мене не, на тази възраст защитават докторски дисертации, а ти – само кандинатска... Влагай пари, няма да плача”. След защитата отидох в ювелирния магазин и си подарих златен пръстен, първия в моя живот, като символ на победа.

Главната равносметка от изминатия път стана съвсем спокойното ми отношение към парите и вещите. Ако днес мама ме видеше, убедена съм, че щеше да се радва на станалите с мен промени. Пред мен вече не стои силемата да харча, или не; искам – купувам. Искам да изглеждам добре, да бъда здрава и да прекарам дълъг, интересен живот, и децата, а впоследствие внуките и правнуките да се гордеят с мен.

Превод: Татяна Филева

Маргарита Друмева

„УЧИ, МАМА,

ДА НЕ РАБОТИШ!"

При откриването на първото българско Взаимно училище в Габрово през 1835 г., на стената в класната стая е написана и поставена в рамка следната история: Един баща изпратил сина си да учи гръцки език в престижно гръцко училище. Синът се върнал през първата Ваканция и казал на баща си, че няма да продължава повече учението си, понеже много тежка му се вижда гръцката граматика. Бащата нищо не казал, но на другия ден събудил сина си рано и го завел на полето. „Ето, до довечера трябва да пренесеш тези камъни от този край до другия край на полето“. И си отишъл. Малко след пладне синът се приbral въкъщи и казал: „Е, маме, гръцката граматика не е чак толкова трудна“...

Тази история и днес стои написана и поставена в рамка на стената в Габровското училище – за назидание на всеки, който пристъпи прaga на училището. Тя препраща към българската поговорка „Учи, мама, да не работиш“, която мнозина считат за типичен социалистически памент, продукт на начина на мислене от това време. Явно обаче поговорката има по-стари корени в българското общество и с течение на времето започва да носи различни смислови нюанси, за да прозвучи в нашето съвремие почти зловещо, имайки пред-

вид статистиките за реализацията (или по-скоро НЕреализацията) на хората с интелектуални професии и огромния брой дипломирани студенти, чиито дипломи в много случаи им служат само за регистрация в бюрата по труда за безработни.

В разказаната история, както и в поговорката, която е на вниманието ни тук, от пръв поглед прозира противопоставянето между физически и умствения труд. Учението и работата са поставени на голяма полоса, като под „работка“ се разбира „преместването на камъни“, копането в частната или обществената градина, извършването на едни и същи рутинни действия – както героят на Чарли Чаплин пред поточната линия във фабриката. Интелектуалният труд не е „работка“ в контекста на „мотиката“, а „гръцката граматика“, професии, свързани с изкуства – музиката, изобразителното изкуство, театърът, учителската, юридическата професия, гори участието в политиката – са все професии, пред които селският труженик изпитва винаги респект, но често съпровожда изказванията си с репликата: „Абе я да мудам аз една мотика...“

През 19 век българското население в рамките на Османската империя и по-късно след Освобождението е предимно селско. Статистиката сочи, че през 1887 г. егъва 18,8 % от бълга-

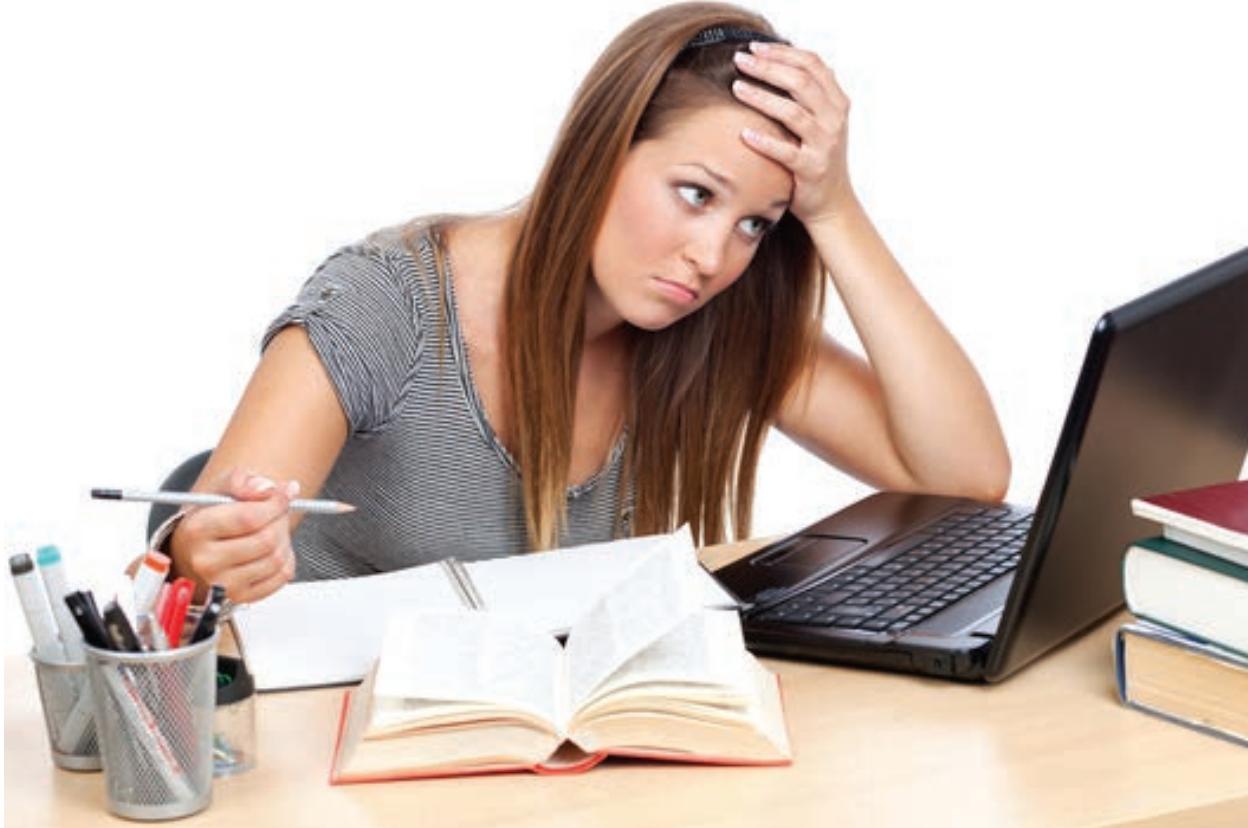
рите живеят в градовете. Тенденцията се запазва до 1946 г., когато градското население съставлява 24,7 % от българите. През 1985 г. делът на българите, живеещи в градовете, вече е 64,8 %, а през 2011 г. – 72,5 %. Цифрите показват засилена миграция на българското население от селото към града, която започва след Втората световна война, паралелно с характерната за Европа и света урбанизация. Заедно с това наделяват и европейските тенденции за по-малко деца в семейството, поради което спада и раждаемостта. Ако до този момент населението на България е предимно селско и многото деца означават повече работна ръка на полето, в следващия период мисленето на обществото се променя относно грижата за децата и по-специално – за тяхното образование. През Възраждането само отделни заможни семейства са имали възможност и са осигурявали добро образование на децата си, но с течение на времето, постепенно това става един от основните приоритети в българското семейство.

По времето, когато в Габрово откриват първото българско класно училище, и през периода на Възраждането селското съопштество в Османската империя се намира на изключително ниско техническо равнище. „Ако турчинът и да се занимава със земеделие

– отбележва В. „Свобода“, – то той и до днес още работи с онния оръдия, които светът употребяваше във времената на еврейските патриарси. Върви поколение след поколение, умират цели народи и раждат се други, а българите си орам нивите с допотопните рала.“ Тези факти служат само да докажат тежкия труд на българите, които определя и тяхното мислене – децата са необходимата работна ръка, колкото повече, толкова по-добре, и само по-заможните българи изпращат децата си в училища далеч от родното място с идеята да изучат „гръцката граматика“, понеже е по-престижно и по-добре ще живее ако стане писар, търговец, служител в някоя кантора, отколкото да върви по цял ден в жегата след „допотопните рала“. Поетът Яворов може би най-добре изразява тежкия труд на нивата, поради което родителите желаят по-добра съдба за децата си:

До гроба сънце те гори
Весен ори, ори, ори...
Като няма прокопсия,
плъл съм в тази орисия!

В същото време българинът е закърмен с любовта към земята, ако му я отнемат, нищо няма да остане от него. Колкото и да му е тежка работата, той е изключително привързан към парчето земя, към животни-

те, които споделят с него жегата, градушката, умората, „красавата съдба“, както казва „поетът на българското село“ Елин Пелин. В българската литература има много примери за пословичната привързаност на българина към парчето земя и това е една от основните черти на българската народопсихология. Откъсването от земята е твърде болезнено, понеже тази връзка лежи в основата на българската нравственост. Отношението му към земята е сакрален дълг – да я оплодява с труда и помта си. С такова изключително чувство старият Герак обича и работи земята си, но идваш новото време, идва синът му Божан, който възприема земята като богат-

ство, като капитал и неговото изключително трудолюбие. Всъщност е проява на алчност. Новият свят, свързан с все по-уголемяващите се градове, които погъщат много хора, привлича младите с устрема на духа и свободата, с възможностите за интелектуализиране на труда и безкрайно отдалечава младото поколение от земята, към която то все повече става безразлично.

През 60-те години на 20 век, увеличаването на градското население, освен на миграционните процеси, се дължи и на масовото обявяване на големите села за градове. Това изобщо не означава, че мисленето на хората се променя автоматично.

Там гори тези, които имат интелектуални професии, продължават да си имат собствено малко стопанство, което е Връзката им със земята. „Труд, труд и пак труд” – така мисли цяло поколение българи през социалистическия период, като под „труд“ се има предвид по-скоро пак „мотиката“, физическият труд, свързан със земята, така, както са се научили от техните предци. Сякаш В гените на българина лежи желанието му да бъде по-близо до земята, като В същото време семивата му са отворени за новите тенденции, които теглят неудържимо децата им в една непознат за тях все повече урбанизиран и глобален свят. „Учи, мама, да не работиш!“ – интелектуалците хем предизвикват респект сред обикновените шлосери, трактористи, работници във фабриките, с една дума - хора с „непrestижни“ професии, и от друга страна хем „не работят“...

Затова е и естествен стремежът на родителите да видят децата си с дипломи за завършено висше образование. По времето на социализма, когато производството и търго-

вията, културата и образованието са планови, на дипломираните висшисти се осигурява работа, от която младите хора имат възможност да тръгнат по стълбицата на кариерата си нагоре. Разбира се, ако госуето на рода е политически и идеологически чисто, в противен случай никой няма шанс. Социализмът е времето на номенклатурата. Влезеш ли веднъж в номенклатурния списък, животът става лесен. Както се казва в една песен: „Аз, братче съм номенклатура, все ще намерят где да ме турят“... Ако добре си знаеш партийния урок, можеш да станеш и директор, за гордост на родителите. Ако се провалиш като директор, ще те направят началник групаже, а може и да те изпратят посланик някъде по света примерно. Има Партия, която мисли и решава какво ще работи малдият специалист като завърши висшето си образование, всичко е сигурно и точно. Животът му е подреден, но не от него самия.

Социалистическата държава и Партията имат най-голяма нужда от послушни поданици, такива, които не разсъждават много, които са дребни и изпълняват Волята на Висшестоящите. Защото по-лесно могат да бъдат управлявани и по-лесно се превърщат в маши, в инструменти за изпълнение Волята на някой друг. Социалистическата идеология има интерес да създаде армия от мишкуващи, ограничени душици, на които им стига дребната постоянна службица и заплата, където „те ме лъжат, че ми плащат, а аз ги лъжа, че работя“. Лозунгите за равенство и братство създават лъже-егалитарност, която е по вкуса на всички – всички са еднакво бедни, еднакво правещи се, че работят, еднакво интелигентни, а ако има някой извън нормата, обществото го изолира.

Най-важното за социалистическия човек е да няма сътресения, животът да върви спокойно и сигурно, макар с по малко от всичко. Може би затова социалистическата идеология е толкова вкоренена в мисленето на българина, тя и днес прозира в пълните автобуси с провинциални пенсионери, дошли специално в столицата да защитават социалистическата идея. Мислене на дребно и наблизо – до края на гворчето и собствената къща. Кепенците на прозорците са

пуснати и скриват какво е вътре. Както през май 1876 година, когато Ботев и шепата българи минават през селата във Врачанско, с надеждата, че ще увлекат българите след себе си в битката срещу робството. Нищо такова – безлодни улици, пуснати кепенци, заключени врати.

Същият този сигурен живот обаче се обръща с главата надолу през 1989 г. Или може би е по-правилно да се каже – застава най-сетне на нозете си. Пазарът на труда става свободен, започват да действат законите на търсенето и предлагането във всички области на живота, включително и по отношение на завършилите бакалаври. Т. нар. „объркано поколение“, което беше научено „да го разпределят“ на работа, сега трябва само да намери работното си място и да покаже качествата си на свободния пазар. Въщност, една от най-големите му обърканости е реалният факт, че това поколение не е способно само да намери мястото си в социума и да заеме социалната роля според образоването и моженето си.

Доста години след соцвремената, максимата „Учи, мама, да не работиш!“ все още присъства в масовата психология. Може би гори повече, имайки предвид многоократно нарасналния брой бакалаври, които българските университети „бълват“ всяка

година. Поговорката придобива малко по-други нюанси. В днешно време като че ли е срамно в много по-голяма степен от когато и да било да кажеш, че си „обикновен работник“ – автомонтьор, заварчик... В пресата е изнесен фактът, че не достигат заварчици на българския пазар, затова се налага „вноса“ им от чужбина, например от Япония. „По този начин стигнахме до положението висшистите у нас да са повече от работещите в производството. Те са на изчезване, а квалификацията им е под всяка възможност. Казано простичко - няма кой да работи“. Това е констатацията на български министри и шефове на работодателски организации.

Нещо повече. През последните години у нас се наблюдава тенденцията завършващите гимназия не просто да искат да учат във ВУЗ, но непременно в чужбина. Никой не може да каже дали тези млади хора ще се

върнат в България. Една малка разходка във форумите в интернет на вежда на мисълта за разочарование относно българското образование и реализацията на хората с дипломи. Официалното становище на българската стопанска камара (БСК) се основава на проучване, според което държавата „финансира образование, което не е нужно на обществото и икономиката. Апаратът на кадри принуждава компании, занимаващи се с електромехника, машиностроение и химическа промишленост, да напускат страната“.

Статистиката е твърде тревожна по отношение на безработицата, засягаща българските специалисти с висше образование. Официално около 32 000 висшисти са записани в бюрото по труда, макар те вероятно да са повече. Несъответствието между предлагането и търсенето на специалисти в България все повече се за-

дълбочава. Близо половината от студентите, завършили през 2011 г., са учили специалности, които в момента са неприложими у нас. Оказва се, че докато преди 20 години най-нужните специалисти са икономистите и юристите, в днешно време измежду тях има най-много безработни. Според данни на образователното министерство около 75 % от висшистите изобщо не упражняват професии, изискващи висше образование. Мнението на работодателските организации е, че мнозинството кандидат-студенти са бъдещи безработни или ще работят не по специалността си.

Никога поговорката „Учи, мама, да не работиш!“ не се е проявява толкова буквально, колкото в днешно време, и никога не е изразявала по-ясно кризата в българското образование. През 2013 г. от училище са отпаднали 13 000 десетки, които не завършват средно образование, излизат на улицата без професия, скитат, нямат препитание и поради това крадат. Става дума за всяко четвърто семейство, като почти половината от тях са потомствено безработни, т.е. родителите им също са безработни. Образователната система не подготвя необходимите кадри за икономиката, тя създава безработни.

От 2001 г. насам учениците, които учат в професионалните гимназии, са намалели с около 50 000, като 60

от тях са закрити в този период. За да се запълни тази ниша, подготвя се законопроект, в който професионалните гимназии ще имат право да преминат към дуално обучение, т.е. тясно обвързване между образование и производство. Нещо като възраждане на старата трагедия от времето на социализма и съществуващите тогава учебно-производствени комплекси (УПК). Идеята е учениците да учат в училище дводни, а другите три дни от седмицата да упражняват занаят, като срещу труда си ще получават парично възнаграждение.

Мнозина се опитват да ревизират поговорката, а следователно и начинът на мислене, който поражда много подобни поговорки. Според някои

родителите би трябвало да мислят така: „Учи мама, за да бъдеш полезен на другите; за да изкарваш парите си с честен труп; за да бъдеш професионалист; да знаеш повече”...

През последните години главоломно се развиват не само технологиите в комуникациите; сякаш никога животът не се е променял толкова бързо, както в наше време. Винаги е имало различия между поколенията, но като че ли те не са били толкова драстични, колкото днес. В носталгията на родителите се крие собствената им неудовлетвореност и чувството за нещо безвъзвратно изгубено – ако

те бяха учили навремето, вероятно сега щяха да бъдат и материално, и емоционално удовлетворени. Никой не може да каже кой е по-възрастният в днешния свят – родителите или децата. Възрастните с всичките си години трупан опит не могат да вземат правилни решения в един коренно различен свят. Настройката, която се опитват да вменят на децата си, не отговаря на съвременната база, според теорията на Маркс. Може би най-варното решение в живота им би било да се доверят на децата си и да им дават свобода сами да намерят мястото си, без да използват поговорките от миналото.

Вѣтъ